

keramiske noter 51/2020

26. årgang

Keramikkens Venner

Udstillinger hvor og hvornår – Danmark

ved Gunnar Jakobsen

Udstillingsoversigten er udarbejdet på grundlag af afsøgninger på Internettet. Udstillingsoversigten indeholder et udvalg af udstillinger med keramik, herudover gruppeudstillinger, hvor keramik indgår, og enkelte udstillinger af andre former for kunsthåndværk.

Her under Corona-krisen er de fleste udstillinger midlertidigt lukkede, andre er aflyste eller udskudte.

København

Ann Linnemann Studie Galleri, Kronprinsessegade 51, 1306 København K. Tlf 33 93 35 03. Website: <http://annlinnemann.blogspot.com>.

→28.03.20 *Homeplace*. Neel Jans. Keramik og olie-billeder. Katalog. Bredgade Kunsthandel, Bredgade 69, 1260 København K. Website: www.bredgade-kunsthandel.dk. Marker, himmel, åbne vidder, jord, planter, skov og arkæologiens tidsmarkør er katalysatorer for Neel Jans' nye sinds-billeder. Med udstillingen *Homeplace* sætter hun fokus på vores forhold til naturen.

→29.03.20 *Claydiesselfies*. Claydies. Officinet, Bredgade 66, 1260 København K. Website: www.danskekunsthaandvaerkere.dk.

En Selfie er et selvportræt, som man tager med sin mobiltelefon eller et digitalt kamera og viser frem på de sociale medier. Det er mest af alt en social handling og en måde at dokumentere og dele med andre, hvor man har været, og hvad man har oplevet.

Selfie-kulturen er både elsket og hadet og har været genstand for megen kritik; især med det nyligt opståede fænomen "Museums-selfien", som har givet anledning til at diskutere måden, vi interagerer med kunst på. Det er interessant med den diskussion og søge en balance mellem det masse-kulturelle og det fin-kulturelle.

claydiesselfies er en udstilling om begrebet selfies og en kommentar til den tid vi lever i. I dag er det, at tage et billede af sig selv, en helt almindelig social handling, og en måde at dokumentere og dele med andre, hvor man har været og hvad man har oplevet. På udstillingen claydiesselfies er værkerne lavet så de inviterer den besøgende til at tage et billede af sig selv med dem.

Noget der kendetegner Selfie-begrebet er ironi, spontanitet og humor. Værdier som er alment-menneskelige, og for os, spændende at arbejde med kunstnerisk. Også fordi det er værdier som ikke altid anses for at være lige kultiverede. Vi lader selfie-begrebet inspirere til nye keramiske objekter, og opfordrer publikum til at interagere og fotografere sig selv i og omkring værkerne. På den måde håber vi, at vi efter udstillingens afslutning, har en stor samling af selfies som i lang tid kan ses under #claydiesselfies på det sociale medie instagram.

→18.04.20 *Net Grit Stuk*. Esben Klemann. Ann Linnemann Studie Galleri.

Billedkunstner udfordrer værk, rum, metode og materiale i frit spil på alle planer. Esben Klemann arbejder lige undersøgende med arkitektoniske værker til byrum, private rum og udstilling. Hvor han altid er udfordret af materialets egenskaber og lyst til at afprøve grænser for dets formåen, om det så er beton eller keramik. Han besidder en hang til rumfortælling og lyst til at 'gøre noget helt andet, tit'.

Udstillingen viser metode-materiale research ud i keramisk konstruktion og processuel forudsætning. Værkerne kan opleves som konstruktioner, der ses i forhold til rummet, og eksperimenter med ler. Tyngdekraften er anvendt offensivt som formværktøj og rummer skabelsesprocessens tydelige spor.

23.04.20-06.06.20 *Mesterligt - krukken er i fin form*. Ann Linnemann Studie Galleri. Danske mestre: Malene Müllertz, Bente Hansen, Peder Rasmussen, Kim Holm. Krukker har en nærmest magisk tiltrækningskraft for sin essentielle form og unikke potentiale i farve, dekoration og stoflighed. Forunderligt at så enkel en ting kan varieres og forandres i det uendelige. En helt personlig historie ligger ofte til grund for hver krukkes udtryk.

13.08.20-15.08.20 *Frue Plads Marked*. Website: <https://dkod.dk/fruepladsmarked>.

Efteråret 2020 *Jørgen Haugen Sørensen*. Hans Alf Gallery, Holbergsgade 8, 1057 København K. Website: <https://www.hansalf.com>.

Øvrige Danmark

Hasle

Grønbechs Gård, Grønbechs Gård 4, 3790 Hasle.

Website: <http://www.groenbechsgaard.dk>. Se website for yderligere udstillinger.

27.06.20 → Sommerudstilling. Grønbechs Gård.

Japansk keramik af Shinsuke Iwami og Cassius Clay - Ann-Charlotte Ohlsson & Anne Mette Hjortshøj. Vi viser ligeledes udstillingen af bornholmsk kunsthåndværk fra Arts & Crafts Association Bornholm og Kunstakademiets Design-skole Bornholm.

Holmegaard

02.05.20 → Holmegaard Værk, Glasværksvej 53, 4684

Holmegaard. Website: www.holmegaardvaerk.dk.

"For sans og samling" er den samlende titel på det Holmegaard Værk skal formidle fra den 2. maj 2020. Det sker på kanten af Holmegaard Mose i de efterladte, renoverede og nyindrettede lokaler som står tilbage efter det gamle Holmegaard Glasværk. Og det sker i et partnerskab mellem Museum Sydøstdanmark (herunder Næstved Museum), Næstved Kommune og foreningen Realdania.

Holmegaard Værk udstiller en af Nordens største og vigtigste glassamlinger på mere end 42.000 glas fra Holmegaards Prøvesamling. I tillæg hertil bliver der en Hebsgaard-sal med værker m.v. fra glarmester Per Steen Hebsgaards værksted. Historierne fra både værksteder og tegnestue fortælles og giver hænderne lov til at udforske materialerne i Holmegaard Værks glas- og keramikværksteder. Et team af glasmagere i særklasse sørger for røg i skorstenene fra det nye og ultramoderne glasværksted, hvor de i samarbejde med en række gæstekunstnere og -designere blæser idéerne til live. Derudover viser man de 6000 stykker keramik fra Kählers Værksted, som Næstved Museum havde samlet. I et særligt rum fortælles en fortættet historie fra både glas- og keramikproduktionen gennem alle årene.

Kolding

Galleri Pagter, Adelgade 3, 6000 Kolding. Website: www.galleripagter.dk.

→25.04.20 Vibeke Jerichau (photogravure) samt Turi Heisselberg og Lone Skov Madsen (keramik). Galleri Pagter.

15.05.20-27.06.20 Sverre Tveito Holmen. Galleri Pagter.

04.09.20-10.10.20 Fugle. Keramik og grafik. Inga Vestergaard Sørensen. Galleri Pagter.

Middelfart

Clay Keramikmuseum Danmark, Grimmerhus, Kongebrovej 42, 5500 Middelfart. Tlf 64 41 47 98. Website: <http://claymuseum.dk>. [Den permanente udstilling af dansk værkstedskeramik er nedtaget].

→03.05.20 Clay Today - museets 25 års jubilæum.

Katalog. Clay Keramikmuseum Danmark.

Udstillingen Clay Today er en hyldest til de fem keramikere, der i 1994 står bag etableringen af CLAY Keramikmuseum: Betty Engholm, Nina Hole, Niels Huang, Birgit Krogh og Peter Tybjerg.

Udstillingen sætter fokus på Nina Hole (1941-2016) med sine smukke, skrøbelige og dog stærke skulpturer af huse, skibe, skrin og skabninger i store og små formater. Peter Tybjerg (f. 1944) med sine kraftfulde vaser og krus med fortolkninger af landskaber og vejr, Birgit Krogh (f. 1937) med sine rytmiske, fabulerende skæbnefortællinger mellem leg og alvor. Niels Huang (f. 1943) med keramiske værker der viser en livslang fascination af matematisk tænkning, det teknisk udfordrende og poetisk finurlige, mens Betty Engholm (f. 1933) med mennesket som det centrale omdrejningspunkt spænder sit virke ud i monumentale skulpturer i et stærkt og grafisk formsprog.

I 1988 etablerer de fem keramikere gruppen Clay Today. Deres mål er at skabe et stort, internationalt keramikevent på dansk jord. Inspirationen henter de fra USA, hvor de keramiske kunstnere arbejder anderledes frigjort med materialet, og hvor keramikken nyder stor anerkendelse som en selvstændig kunstform. I juli måned 1990 byder Clay Today 20 førende keramikere fra USA, Canada, Holland, Island, Norge og Danmark velkommen til det månedlange symposium "Clay Today" i rammerne af Tommerup Teglværk på Fyn, mens 100 danske keramikere deltager i kortere workshops. Symposiet bliver legendarisk og sender en bølge af energi ud over den danske keramikscene.

Clay Today står i 1994 bag realiseringen af keramikmuseet i Middelfart. Et par år senere tager de initiativ til Internationalt Keramisk Center Guldagergaard ved Skælskør. Der til arrangerer de en række store og anerkendte workshops og keramikertæf, der skaber netværk og inspiration. Clay Today står således bag en række afgørende initiativer, som får stor indflydelse på dansk keramik i starten af 1990'erne.

Udstillingen genforener for første gang i 25 år keramikere i Clay Today. På udstillingen kan man desuden opleve et udvalg af værker skabt af de udenlandske kunstnere under symposiet på Tommerup Teglværk. Værker, som i dag står som stærke og repræsentative udtryk for en energi, vitalitet og kraft, der forenede de danske og udenlandske keramikere på markerne ved Tommerup Teglværk i Keramiksommeren 1990.

Ud over de fem danske kunstnere viser udstillingen værker af amerikanerne Frank Boyden, Thomas Lane Coleman, Marylyn Dintenfass, Ron Fondaw, James (Jim) Leedy, Donald (Don) Reitz, Paula Jean Rice, Robert (Bob) Shay og Charles (Chuck) E. Wissinger samt nordmanden Bjørn Kåre Nilssen.

→09.08.20 Totem. Cathrine Raben Davidsen.

Katalog. Clay Keramikmuseum Danmark.

Det handler om livets store temaer - fællesskab, fødsel, kærlighed og død - om selve udviklingen fra ét livsstadie til

et andet, når billedkunstner Cathrine Raben Davidsen udtrykker sig i keramikken i udstillingen Totem.

Totem er et resultat af et samarbejde med Royal Copenhagen, hvor Cathrine Raben Davidsen har haft mulighed for at trække på fabrikkens store ekspertise i porcelæns- og stentøjsfremstilling, når hun har eksperimenteret med gamle glasurer og testet nye brændinger.

I Totem kan man opleve Cathrine Raben Davidsens keramiske krukker i samspil med hendes malerier, tegninger og grafik, foruden et håndgjort tapet og en kosmisk animationsfilm. De forskellige medier indarbejdes i en sammenhængende scenografi, der betoner skønheden i det enkelte værk og samtidig formidler en installatorisk totaloplevelse.

→27.09.20 Nyerhvervelser til Clays samling 2018/19. Clay Keramikmuseum Danmark. Udstillingen viser en række værker, som er doneret til Clay i 2018 og 2019. Et enkelt værk er dog indkøbt af Clay Venner allerede i 2017, nemlig Susanne Hangaards videoværk Absentia. Her bruger kunstneren kroppen som keramik og bringer det ikoniske musselmalede porcelæn i spil på en uventet måde.

I udstillingen kan man også opleve syv værker, der er overdraget til Clays samling fra den dansk-norske kunstnergruppe Maximalisterne, der består af Hilde Knutsen, Lisbeth K. Andresen og Cato Thau-Jensen. Desuden indgår værker af Steen Ipsen, Jane Reumert, Beate Andersen og Malene Müllertz, som er indkøbt til museet af Clay Venner.

I perioden har museet desuden fået yderligere en stor donation, nemlig Matt Wedels Flower Tree (doneret af Annie og Otto Johs. Detlefs' Fonde OJD), som kan beskues foran museet. Værket indgik i udstillingen Ceramic Momentum - Staging the Object.

16.05.20-18.10.20 Carl Henning Pedersen - Lerets billedmager. Clay Keramikmuseum Danmark. Den anerkendte CoBra-kunstner Carl-Henning Pedersen (1913-2007) er kendt for sit fabulerende maleri. Nu rettes der for første gang i museumssammenhæng selvstændig opmærksomhed mod kunstnerens arbejder i ler.

Udstillingen stiller skarpt på hele den farvemættede palette af keramik fra Carl-Henning Pedersens hånd. Fra hans monumentale udsmykninger til blandt andet Angligården i Herning, 1966-1968, til hans samarbejde med Royal Copenhagen i begyndelsen af 1990'erne. Her skaber han en lang række værker, dels på fajance og porcelæn, dels på lertøj, ligesom han udfører en række ekspressive eksperimenter med leret fra slutningen af årtiet, hvor figurerne bærer de tydelige fingeraftryk af kunstnerens spontane skabelsesproces.

Udstillingen Carl-Henning Pedersen - Lerets billedmager er blevet til på baggrund af en generøs donation til Clay Keramikmuseum Danmark på 36 keramiske værker fra Carl-Henning Pedersens enke, Sidsel Ramson.

Næstved

→14.06.20 Astrid Holm & Co. Bogudgivelse. Kunsthallen Rønnebæksholm, Rønnebæksholm 1, 4700 Næstved. Website: <https://roennebaeksholm.dk>.

Rø

26.06.20-13.09.20 Afgangsudstilling fra glas- og keramiklinjen på Det Kongelige Danske Kunstakademi Bornholm. Katalog. Bornholms Kunstmuseum, Otto Bruuns Plads 1, Rø, 3760 Gudhjem. Website: www.bornholms-kunstmuseum.dk.

Rønne

Hjorths Fabrik · Bornholms Museum, Krystalgade 5, 3700 Rønne. Website: www.bornholmsmuseum.dk.

??? Kvinderne på Hjorth. Hjorths Fabrik. Agnethe Hjorth - Thora Hjorth - Johanne Hjorth - Gertrud Vasegaard - Lisbeth Munch-Petersen - Ursula Munch-Petersen - Marie Hjorth - Ulla Hjorth - Birgit Andersen - Eva Brandt - Anne Christensen - Ulla Gahrn - Mille Heerup - Gertrud Kudielka - Jane Reumert - Eva Sjøgren - Hanne Stange - Grete Westh.

→01.08.20 Udsøgt. Hjorths Fabrik. Udstillingen "Udsøgt" er en samling af fine strukturer i porcelæn. Det er de tre keramikere, Heidi Hentze, Simon Kofoed og Lotte Westphal der viser nogle af deres værker.

2020. Glasur. Hjorths Fabrik. Keramikere kommer ikke let til glasurernes smukke ydre, for undervejs i processen er der mange udfordringer. I arbejdet med glasur skal keramikeren besidde stor forståelse og grundighed, for de mineraler og råmaterialer som glasuren bliver blandet af. På Hjorths Fabrik er der stor stolthed i, at alle glasurer bliver lavet på fabrikken. Der vil på udstillingen blive vist værker af Hans Hjorth, som i starten af 1900-tallet, startede traditionen for stentøjsglasurer på Hjorths Fabrik.

Skælskør

08.07.20 Keramikfestival. Skælskør. Website: <https://keramikfestival.dk>. Festivalen foregår i hele byen med en masse udstillinger og workshops, men hjertet af festivalen er på festivalpladsen langs kanalen, der forbinder Skælskør Havn og Skælskør Nor. Her udstilles og sælges keramik fra over 70 professionelle keramikere fra både ind- og udland.

Viborg

→01.06.20 100 års dansk keramik. Skovgaard Museet, Domkirkestræde 2-4, 8800 Viborg. Website: <http://www.skovgaardmuseet.dk>.

Udstillinger i udlandet

Oversigten over udstillinger i udlandet er i den elektroniske fulde udgave af *keramiske noter* på www.keramikkens-venner.dk.

Bøger, kataloger og artikler om dansk keramik 2019

ved Gunnar Jakobsen

Danske kunstnersignaturer. Kunstnere født før 1930. Samlet, redigeret og udgivet af Ole Faber. Forlaget Faber [Website: <https://forlagetfaber.dk>], Varde 2019. 2 bd. 485 og 459 s. ib. 2.500 kr.

Karen Bennicke. Unfolding. Erskine, Hall & Coe, London 2019. [36 s incl omslag]. ill. (s 7-8 By Anne-Louise Sommer).

Den genfundne tid. Peter Brandes · Kulturvandring · Skaberkraft. Johannes Larsen Museet og Museet for Religiøs Kunst, Kerteminde og Lemvig 2019. 328 s. ill. litt. noter. (s 4-5 Forord. Af Christine Løventoft og Erland Porsmose, s 6-26 Kunsten og myternes magt. Interview med Peter Brandes ved Erland Porsmose, s 161-175 Skaberkraft. Peter Brandes og en kunstsamling. Interview med Peter Brandes ved Christine Løventoft, s 253-266 Nærværende kunst. Af Svein Aage Christoffersen, s 305-321 Peter Brandes' Meridian. Af Ettore Rocca og s 323-326 Bibliografi). [Tillige publiceret på engelsk].

Time regained. Kulturwanderungen · creative powers. Johannes Larsen Museet og Museet for Religiøs Kunst, Kerteminde og Lemvig 2019. 328 s. ill. litt. noter. [Engelsk udgave af "Den genfundne tid. Peter Brandes · Kulturvandring · Skaberkraft"]. *

Peter Brandes. Kunstens Meridian. Af Ettore Rocca. Aarhus Universitetsforlag [Website: <https://unipress.dk>], Aarhus 2019. 271 s. ill. litt. noter. 349,95 kr.

Peter Brandes. Meridian of Art. By Ettore Rocca. Aarhus University Press [Website: <https://unipress.dk>], Aarhus 2019. 271 s. ill. litt. noter. 349,95 kr.

Sanselig skulptur. Af Manuel Canu. RUM. 1/2019, s 40-43. ill. [Manuel Canu].

Michael Geertsen. Ekko/Echo. [2019]. 4-fløjet folder. ill.

An enchanted vision. By David Whiting. Ceramic Review 297. 2019, s 12-17 samt forside. ill. [Ian Godfrey samt Hans Jørgen Grum].

Keramik uden for tid og sted. Af Mathilde Rude. Antik & Auktion. 22. årg. 4/2019, s 74-78. ill. [Niels Hansen Jacobsen].

Niels Hansen Jacobsen udstilling i Paris. Af Teresa Nielsen. KOT. Kunst omkring Trolden. 27. årg. 3/2019, s 16-19. ill.

Billedhuggerens køkkenmødding. Af Teresa Nielsen. KOT. Kunst omkring Trolden. 27. årg. 3/2019, s 20-22. ill. [Niels Hansen Jacobsen].

Et hyperrealistisk univers. Af Anette Lindbøg Karlsen. Magasinet Arkitektur & Design. 1/2019, s 90-93. ill. [Malene Hartmann Rasmussen].

Tiden møder tiden. Willumsen & Haugen Sørensen. Red. af/ed. by Lisbeth Lund. Willumsens Museum, Frederikssund 2019. 176 s. ill. litt. noter. dansk og engelsk tekst. (s 10-13 Tiden møder tiden. J.F. Willumsen/Jørgen Haugen Sørensen. Af Lisbeth Lund, s 16-26 En forestilling. Jørgen Haugen Sørensen - fortalt til Morten Søndergaard, s 38-53 I vildkattens tegn - J.F. Willumsens udødelige menneskedyr. Af Jens Tang Kristensen og s 82-100 Flokken - og den enkelte. Af Mikael Wivel samt s 132-134 Time meets time. J.F. Willumsen and Jørgen Haugen Sørensen. By Lisbeth Lund, s 136-143 A fiction. Jørgen Haugen Sørensen - as told to Morten Søndergaard, s 144-153 Where the wildcat prowls - J.F. Willumsen's immortal human animals, s 154-165 The crowd and the individual. By Mikael Wivel og s 170-173 Værklister).

Begegnungen · 5 Kulturräume - 5000 Jahre · Keramik-kunst von Gerd Hiort Petersen & Hans Munck Andersen im Dialog mit Keramik aus Südamerika und China, dem Mittelmeerraum und Ägypten. Red. von Hans Munck Andersen und Gunnar Jakobsen. Roemer- und Pelizaeus-Museum, Hildesheim og Bornholms Kunstmuseum, Rø 2019. 144 s. ill. litt. noter. sign. hf. (s 4-5 Begegnungen: Fünf Kulturräume - Fünftausend Jahre. Vorwort von Regine Schulz, s 6-11 Die Kunst von Gerd Hiort Petersen und Hans Munck Andersen. Im Dialog mit keramischen Kunstwerken des Roemer- und Pelizaeus-Museums von der Antike bis ins frühe 20. Jahrhundert. Von Regine Schulz und Helmut Brandl, s 12-15 Porzellan aus China. Von Andrea Nicklisch, s 16-19 Keramik aus Südamerika. Von Andrea Nicklisch, s 20-31 Gerd Hiort Petersen und Hans Munck Andersen. Von Lars Kærulf Møller, s 32-67 Gerd Hiort Petersen · Auswahl der Werke, s 68-107 Hans Munck Andersen · Auswahl der Werke, s 108-133 Gerd Hiort Petersen als Kirchenkünstlerin. Von Ib Helgestad, s 134-136 Gerd Hiort Petersen · Biographie, s 136-137 Gerd Hiort Petersen · Bibliographie. Von Gunnar Jakobsen, s 138-140 Hans Munck Andersen · Biographie, s 140-141 Hans Munck Andersen · Bibliographie. Von Gunnar Jakobsen, s 142 Gerd Hiort Petersen · Signaturen. Von Gunnar Jakobsen og s 143 Hans Munck Andersen · Signaturen und Datierung. Von Gunnar Jakobsen).

Astrid Holm & Co. Af Hanne Abildgaard. Øregaard Museum, Hellerup 2019, s 178-183 (Astrid Holms keramik) samt s 342-343 og 366-367. ill. litt. noter.

Steen Ipsen/På et højt håndværksmæssigt niveau. Af Anette Lindbøg Karlsen. Profil. Magasinet Arkitektur/Design. 4/2019, s 78-83. ill.

Ler! Clay! Red. af/ed. by Karen Friis & Katrine Nør Andersen. Museum Jorn, Silkeborg 2018. 127 s. ill. parallel dansk og engelsk tekst. 149 DKK. (s 6-11 Introduktion/Introduction. Af/by Karen Friis, s 60-73 Lilibeth Cuenca Rasmussen. Interview med/with Lilibeth Cuenca Rasmussen ved/by Karen Friis, 122. s 110-111 Asger Jorn og keramikken/Asger Jorn and ceramics, s 112-113 Internationalt keramikstævne/International ceramics festival, s 114-115 Det store relief/The great relief, s 116-117 Huset i Albisola/The house in Albisola og s 122 Lilibeth Cuenca Rasmussen).

Asger Kristensen. Kar & Objekter. Galleri 55, Bogense 2019. [4 s]. ill.

Keramiker med dyretække. Af Majken Eliassen. Antik & Auktion. 23. årg. 7/2019, s 30-33. ill. [Knud Kyhn].

I fablernes värld. Av Majken Eliassen. Antik & Auktion [svensk udgave]. 11/2019, s 54-57. ill. [Knud Kyhn].

De mange materialers mester. Af Sabrina Vinther. Antik & Auktion. 22. årg. 2/2019, s 44-49. ill. sign. [Arno Malinowski].

Højtidskabene i Skovlunde Kirke. Af Erik Hagens. Skovlunde Kirke, Skovlunde 2019. 56 s, se specielt s 2 (Forord. Af Lars Green Bach), s 9-11 (Jesu barndoms panel i Skovlunde Kirke) og s 41-42 (Jesus: Jeg er skabet). ill. [Udsmykning af Erik Hagens og Ursula Munch-Petersen].

Ryozo Miki. Av/by Love Jönsson & Petter Eklund. Rian designmuseum, Falkenberg 2019. 128 s, se specielt s 38-45 (Danmark [Del af artiklen "Ett keramikerliv/A potter's life]. Av/by Petter Eklund). ill. noter. sign.

Fie Norsker · Ribers End. Rønnebæksholm, Næstved 2019. 128 s, se specielt s 68, 70-71, 74-77, 81, 82-83, 86-87, 90-93, 96-97, 100-105, 107, 110-120, 122-123 og 128. ill. (s 14 Af Fie Norsker, s 16-17 Forord. Af Dina Vester Feilberg, s 18-32 Altings begyndelse og slutning. Om Fie Norskers værker. af Sara Hatla Krogsgaard og s 33-128 Katalog).

En Saxbo-skulptur dukker op. Gunnar Nylunds 1964-figur af Agnes Jensen til Hellerup Is. Af Teresa Nielsen. KOT. Kunst omkring Trolden. 27. årg. 1/2019, s 18-21 ff samt forside. ill. [Gunnar Nylund].

Merete Rasmussen. Pangolin London, London 2019. 64 s. ill. (s 3-5 Foreword. By Polly Bielecka). [Katalog til udstillingen: Merete Rasmussen: New York].

Totem. Cathrine Raben Davidsen. Paintings, drawings, prints & ceramics. Royal Copenhagen/CRD Studio, København 2019. 2 kataloger indlagt i kassette. 62 s [Rygtitel: Totem · Cathrine Raben Davidsen · RC] og 86 s [Rygtitel: Totem · Cathrine Raben Davidsen · CRD]. ill. litt. noter. (RC: s 9-11 Royal Copenhagen's ceramic legacy. By Lone Rahbek Christensen, s 13-41 Selected works og s 44-61 Index [of ceramic works] og CRD: s 11-17 Totem - Animism, spirituality and rhizomatic connections. By Aukje Lepoutre Ravn, s 19-79 Selected works og s 80-83 Index [List of works]).

Cathrine Raben Davidsen & Royal Copenhagen. Af Tina Kristensen. Magasinet Arkitektur & Design. 1/2019, s 68-71. ill. [Udstillingsanmeldelse].

Et kongeligt samarbejde. Interview med Cathrine Raben Davidsen ved Michala Rosendahl. Værk. 6/2019, s 16-18. ill.

Bad boys - og andre historier (...hvoraf flere ender godt). Terrakotta af Peder Rasmussen. Af Peder Rasmussen. Ann Linnemann Galleri, København 2018. 8 s i klemme. ill.

Lars Ravn. Fra Spættevej til Xiamen. Red. af Nina Damsgaard. Byhistorisk Selskab, Vejle 2019, s 46-47 og 48 [Krukker til Aragonien, 1983] og s 58 og 59 [Kaffekoppen og vandhanen, 1986]. ill. litt. noter.

Revner & sprækker. Af Stinne Kaasgaard. Eurowoman. 260/2019, s 138-141. ill. [Christine Roland med designstudiet "Can cats talk to dogs in their own way" i Berlin].

Maria Rubinke. Legacy. Red. af/Ed. by Mette Sandhoff Mansa & Maria Rubinke. Kastrupgårdsamlingen/Bornholms Kunstmuseum, Kastrup/Rø 2019. 180 s. ill. (s 4-5 og 6-7 Forord/Preface. Af/by Mette Sandhoff Mansa & Lars Kærulf Møller, s 10-17 og 18-25 I Hieronymus Bosch' fodspor. Maria Rubinke's visuelle og kropslige gåder/Tracing the footsteps of Hieronymus Bosch. Maria Rubinke's visual and corporeal riddles. Af/by Pilvi Kalhama samt s 28-33 og 36-41 Ideen og håndværket skal gå hånd i hånd/Idea and craftsmanship should go hand in hand. Interview med/with Maria Rubinke ved/by Mette Sandhoff Mansa).

Axel Salto på papir. Af Lars Dybdahl. Strandberg Publishing [Website: <https://strandbergpublishing.dk>], København 2019. 336 s. ill. litt. noter. indeks. ib. 349,95 kr.

Anne Tophøj. Danmarks Nationalbanks Jubilæumsfonds hæderslegat 2018. keramiske noter. 25. årg. 49/2019, s

[10-11, heri ”Motiveringstalen for tildelingen af Nationalbankens Jubilæumsfonds Hæderslegat til Anne Tophøj af Louise Campbell”].

A radically better tomorrow. Hesselholdt & Mejlvang. By Shwetal A. Patel. Roulette Russe, København 2019. 164 s, se specielt s 54-55 (The Tattooed Urn, 2017 (Site specific permanent installation) Skovsnogen Deep Forest Artland, Herning, Denmark) og 57 samt s 80-81 (Stack of Skin Colored Flags, 2017 (Group show) Grand Designs - Clever Hands, Clay Museum of Ceramic Art, Middelfart, Denmark). ill.

lånte fjer. keramiske noter. 25. årg. 49/2019, s [8-9]. [Knabstrup Keramik, Kähler Design/ Rosendahl Design Group, Lyngby A/S, Lyngby Porcelæn/Rosendahl Design Group og Bjørn Wiinblad/ Rosendahl Design Group].

180 år med Käblers kendte keramik. Af Mathilde Rude. Antik & Auktion. 23. årg. 9/2019, s 84-88. ill. [Svend Hammershøi fortolket af Hans-Christian Bauer, Jens Thirslund, Turi Heisselberg Pedersen og Stilleben (Jelena Schou Nordentoft og Ditte Reckweg) med Omaggiovasen samt interview med Peder Rasmussen].

Stel med status. Af Bolette Bramsen. Antik & Auktion. 21. årg. 1/2019, s 24-28. ill. [Ebba og Carl Johan Lemvig-Müllers samling af prospektporcelæn fra Den kongelige Porcelainsfabrik på Hempels Glasmuseum].

Fiskeskel som haute couture. Af Erik Rimmer. Bo Bedre. 7/2019, s 112-113. ill. [Stellet ”Hav” af Bjarke Ingels, Jens Martin Skibsted og Lars Holme Larsen].

Vases. 250 state-of-the-art designs. By Agata Toromanoff. Thames & Hudson, London 2019. 256 s. ill. [s 62 Anders Arhøj for Kähler Design, s 217 Louise Campbell for Kähler Design, s 162-163 Kristina Dam, s 14-15 Sandra Davolio, s 134 Stine Goya for Kähler Design og s 41 Studio R7B (Mette Bache og Barbara Bendix Becker) for Kähler Design].

100 års dansk keramik. Sophienholm, Det Ny Kastet og Skovgaard Museet, Lyngby, Thisted og Viborg 2019. 6-fløjet folder. ill. (s 2 100 års dansk keramik. Af Benedicte Bojesen, Bernt Petersen og Anne-Mette Villumsen). [Thorvald Bindesbøll, J.J. Bregnø, Gutte Eriksen, Jais Nielsen, Christian Poulen, Bente Skjøttgaard og Gertrud Vasegaard samt Bing & Grøndahl, L. Hjorth’s Terracotta-Fabrik, Den kongelige Porcelainsfabrik, Herman A. Kähler, Palshus og Saxbo m.fl.].

Ceramic Momentum - Staging the Object. Clay Museum of Ceramic Art og Copenhagen Ceramics, Middelfart og

København 2019. 136 s. ill. noter. engelsk tekst. (s 4-9 Preface. By Pia Wirnfeldt, s 11-24 100 Ceramic works. By Copenhagen Ceramics, s 25-33 The Rise of the Hyper Pot. By Glenn Adamson, s 35-38 The clay speaks to us. By Stine Høholt og s 40-131 The Artists). [Karen Bennicke, Martin Bodilsen Kaldahl, Michael Geertsen, Turi Heisselberg Pedersen, Steen Ipsen, Carl Emil Jacobsen, Ole Jensen, Gitte Jungersen, Marianne Krumbach, Morten Løbner Espersen, Marianne Nielsen, Pernille Pontoppidan Pedersen, Anders Ruhwald, Christina Schou Christensen, Bente Skjøttgaard og Anne Tophøj].

P · Process. [Tillæg til kataloget ”Ceramic Momentum - Staging the Object”]. [Clay Museum of Ceramic Art og Copenhagen Ceramics, Middelfart og København 2019]. 48 s incl omslag. ill. [Et tekstløst hefte med fotografier fra de deltagende keramiske kunstneres værksteder, oftest procesfotos].

Ceramic Momentum - Staging the Object. [Exhibition folder/Udstillingsfolder]. Ed. by/red. af Susanne Bruhn og Pia Wirnfeldt. Clay Museum of Ceramic Art og Copenhagen Ceramics, Middelfart og København 2019. 48 s incl omslag. ill. engelsk og dansk tekst.

Clay Today. Red. af Christina Rauh Oxbøll og Pia Wirnfeldt. Clay Keramikmuseum Danmark, Middelfart 2019. 104 s. ill. (s 7 Forord. Af Pia Wirnfeldt, s 9-17 Clay Today - en gruppe med udsyn. Af Christina Rauh Oxbøll og Pia Wirnfeldt, s 19-21 De frivillige - en del af museets DNA. Af Henny Husum, s 23-73 Clay Today-kunstnerne [Betty Engholm · Nina Hole · Niels Huang · Birgit Krogh · Peter Tybjerg], s 74-75 Clay Today - en drivkraft i dansk keramik. Af Jorunn Veiteberg, s 77-80 Internationale forbindelser og s 81-101 Clay Today donationen, 2000 [Donation af keramikere fra Canada, Norge og USA (Frank Boyden, Thomas Lane Coleman (Tom Coleman), Marilyn Dintenfass, Ron Fondaw, James A. Leedy (Jim Leedy), Bjørn Kåre Nilssen, Donald Lester Reitz (Don Reitz), Paula Jean Rice; Robert Shay (Bob Shay) og Charles E. Wissinger (Chuck Wissinger)]).

Fem nedslag i samtidsskulpturen. Af Anne Lie Stokbro. Kunstmagasinet Janus. 1/2019, s 3-6.ill. [Rose Eken og Jens Chr. Jensen].

World Craft Region Bornholm. keramiske noter. 25. årg. 49/2019, s [9].

Bornholm, kvinderne & keramikken. femina magazine Indret. 20/2019, s 44-55. ill. [Mette Duedahl, Sarah Oakman og Charlotte Thorup].

Bornholm set fra drejebænken. Mad & Bolig. 8/2019, s 54-59. ill. [Mette Duedahl, Sarah Oakman og Charlotte Thorup].

Bornholm. Fortællinger fra Klippeøen og Ertholmene. Red. af Christina Lund Sørensen, Trine Ravn og Matilde Parsberg Bjerkhof. Lindhardt og Ringhof, København 2019, s 25-31 (Omkring Gudhjem. Af Ursula Munch-Petersen) og s 36-39 (Torben og Susanne Lov. [Interview]). ill.

Kunsthåndværk fra Bornholm. Kunstetagerne og Hempel Glasmuseum, Hobro og Nykøbing Sjælland 2019. 29 s. ill. (s 5 Forord. Af Birgitte Nissen, s 6 Tak til Kunstetagerne i Hobro. Af Bodil Busk Laursen og s 7-9 Kunsthåndværk, materialitet og nærhed til Bornholm. Af Susanne Jøker Johnsen). [Heidi Hentze, Anne Mette Hjortshøj, Sarah Oakman, Ann-Charlotte Ohlsson og Charlotte Thorup, hvoraf nogle selv har leveret tekster til kataloget].

Biennalen for Kunsthåndværk & Design 2019/The Biennale for Craft & Design 2019. Danske Kunsthåndværkere & Designere, København 2019. 90 s. ill. parallel dansk og engelsk tekst. (s 2-4 Forord/Foreword. Af/by Hans Christian Asmussen, s 6-11 Fællesskab anno 2019/Community anno 2019. Af/by Pernille Stockmarr, s 24-27 Torso [Mariko Wada], s 32-35 Appearance Contemporary Centerpieces [Signe Fensholt], s 41-43 Grå hverdag/Grey Everyday [Ole Jensen], s 68-71 Hverdagsceremoni/Ceremony of the everyday [Sara Oakman sammen med glaskunstneren Maj-Britt Zelmer Olsen], s 78-79 På sporet af det danske ler - et råstof/In search of Danish clay - a raw material [Bodil Manz sammen med arkitekt Jacob Manz] og s 84-87 Bigware [Sisse Lee]).

Inga og Ejvind Kold Christensens Fond 1984-2019. Red. af Bodil Busk Laursen og Jeanne Philip. Inga og Ejvind Kold Christensens Fond, København. Rev. udg. 2019 [tidl. udg. 2012]. 112 s. ill. litt. (s 3 Forord. Af Jens Gehl og s 4-11 Ejvind Kold Christensen - en mosaik. Af Bodil Busk Laursen. [Karen Bennicke, Martin Bodilsen Kaldahl, Michael Geertsen, Bente Hansen, Esben Lyngsaa Madsen, Malene Müllertz, Ole Palsby, Bente Skjøttgaard og Gertrud Vasegaard].

Keramikkens mangfoldighed II. Randers Kunstforening, Randers 2019. 16 s. ill. [Mette Maya Gregersen, Ole Jensen, Lone Skov Madsen, Charlotte Nielsen, Pernille Pontoppidan Pedersen og Barbro Åberg].

BA - Afgangsudstilling 2019 · KADK Bornholm. Det Kongelige Danske Kunstakademis Skoler for arkitektur, Design og Konservering, Designskolen Bornholm/The Royal Danish Academy of Fine Arts, Schools of Architecture, Design and Conservation, School of Design, Bornholm, Nexø 2019. 112 s. ill. dansk og engelsk tekst. (s 3 Introduktion. Af Anne-Louise Sommer samt tekster af afgængerne). [Clara Arnbjörn, Clara Bloch Jensen,

Maria Gammelby, Annelie Grimwade Olofsson, Zaratea Gården Hurtig, Anna Havskov Jensen, Sara Jeffries, Annette Leegaard Fuhlendorff, Lisbet Thorborg Andersen, Josefine Thornberg-Thorsøe og Amalie Vøge Jensen].

Yndlingsværker. Keramikens Venners 25-års jubilæum. Red. af Jens Drachmann Bukh. Keramikens Venner og Clay Keramikmuseum Danmark, København og Middelfart 2019. 47 s. ill. (s 3 Yndlingsværker. [Forord]. Af Pia Wirnfeldt, s 5-6 Keramikens Venner. [Indledning]. Af Jens Drachmann Bukh, s 7-9 Keramikens Venners historie 1994-2019. Af Gunnar Jakobsen, Peter Nedergaard og Jens D. Bukh, s 45-47 Aktiviteter i Keramikens Venner 1994-2019. Af [Gunnar Jakobsen og Peter Nedergaard] samt tekster af Carsten Bagge Laustsen, Helle Bovbjerg, Jens Drachmann Bukh, Marie Drejer Jensen, Brian og Inger Erhardtson, Pernille Fortmeier og Steen Carstensen, Carsten Groth, Bent Hansen, Poul-Erik Hansen, Gunnar Jakobsen, Jytte Johansen, Henning Jørgensen, Jonathan Lyng Madsen, Peter Nedergaard, Stig Pedersen, Janne Rasmussen og Anders Uhrskov). [Jacob Bang, Knud Basse, Gerd Bøgelund (Den kongelige Porcelainsfabrik), Lis Ehrenreich, Gutte Eriksen, Jac Hansen, Turi Heisselberg Pedersen, Anne Kjærsgaard, Morten Løbner Espersen, Ursula Munch-Petersen, Lone Skov Madsen, Eva Stæhr-Nielsen (Saxbo), Gertrud Vasegaard, Ivan Weiss (Den kongelige Porcelainsfabrik), Per Weiss og Gunhild Aaberg m.fl.).

Besat af keramik. KOT. Kunst omkring Trolden. 27. årg. 3/2019, s 7. ill. [Carsten Groth].

Skulptur. Modeller, skitser og forarbejder fra Hobro Kunstsamling. Af Anne Lie Stokbro. Kunstetagerne, Hobro 2019. 8 s. ill. kort. [Sigrid Lütken og Bent Sørensen].

Fabelagtige Fjordenhus. Af Lone Monna. Bo Bedre. 5/2019, s 96-104. ill. [Tina Marie Bentsen, Anne Black, Christian Bruun, Gurli Elbækgaard, Jane Holmberg Andersen, Michael Jackson, Bjarne Sigurdsson og Robynn Storgaard samt Egedal Studio (Louise Egedal), Ran Keramik (Birgitte Ran), Studio Arhøj (Anders Arhøj) og Tortus Copenhagen (Eric Landon)].

Åh disse minder. Af Lone Agersted. Antik & Auktion. 22. årg. 2/2019, s 72-77. ill. [Familien Vinther Pedersens samling af keramiske souvenirs fra især Sønderjylland 1880-1920].

Skulle der være titler, som mangler, så send venligst en mail herom til Keramikens Venners sekretær.

Bøger 2020-2021 om dansk keramik

---

100 års dansk keramik. Af Carsten Bagge Laustsen. Turbine [Website: <https://turbine.dk>], København 31.07.20. 256 s. ill. ib. 399,95 kr.

Potter, krukker og fade – lokalt fremstillet lertøj i Danmark og Hertugdømmerne 1600-1850. Illustreret med eksempler fra Ehlers Lertøjssamling. Red. af Lennart S. Madsen. Ehlers Samlingen [Website: <https://historiehaderslev.dk/ehlerssamlingen>], Haderslev 2020.

Royal Copenhagen and Bing & Grøndahl Porcelain, Stoneware and Faience - Forging a Legacy. By Elliot T. Ryser. ACC Art Publishing [Website: <https://www.accartbooks.com/uk>], Woodbridge. 2 bd. ultimo 2020.

Niels Hansen Jacobsen. Red. af Teresa Nielsen med bidrag af Teresa Nielsen og Malene Wagner m.fl. Vejen Kunstmuseum [Website: www.vejenkunstmuseum.dk], Vejen 2021.

Saxbo. Red. af Susanne Bruhn og Anders Uhrskov med bidrag af bl.a. Susanne Bruhn, Mirjam Gelfer-Jørgensen, Kevin Henry, Jette Hoffmeyer, Gunnar Jakobsen, Morten Løbner Espersen, Henning Pihlmark, Peter Poulsen, Anders Uhrskov og Elsebeth Welander-Berggren m.fl. Gyldendal 2021.

Spor i Keramikken & Keramiske Profiler 1880-2012. Af Ane Maria og Annimi Holst-Schmidt. [Website: www.keramik-i.dk].

Nye udenlandske bøger 2018-2020 – et udvalg

Berit Ternell och Brita Mellander-Jungermann. Rian Designmuseum, [Website: <http://www.riandesign.se>], Falkenberg 2020. 36 s. ill. litt. hf.

Stora boken om Rörstrand Porcelain. 300 år av pors-lin från Rörstrand. Av Bengt Nyström, Petter Eklund & Jan Brunius med bidrag av Annika Tegnér. Historiska Media [Website: <https://historiskamedia.se>], Lund. 04.05.20. 320 s. ill. litt. noter. ib.

En försvunnen stockholmsfabrik i bild. Rörstrand vid sekelskiftet 1900. Av Bengt Nyström. 2020. 224 s. ill. litt. noter.

Inside the Head of a Collector. Neuropsychological Forces at Play. By Shirley M. Mueller. Lucia Marquand. 2019. 192 s. ill. litt. noter. ib 32 £.

Porcelain. A History from the Heart of Europe. By Suzanne L. Marchand. Princeton University Press

[Website: <https://press.princeton.edu>]. 14.07.20. 536 s. ill. litt. ib. 30 £.

A Passion for Porcelain. Essays in Honour of Meredith Chilton. Ed. by Karine Tsoumis and Vanessa Sigalas. Arnoldsche Art Publishers [Website: www.arnoldsche.com], Stuttgart 2020. 208 s. ill. litt. noter. ib 38 £.

Porcelain Pugs. A Passion. The T. & T. Collection. By Claire Dumortier et al. Yale University Press [Website: <https://www.yalebooks.co.uk>], London 2019. 224 s. ill. litt. noter. ib 45 £.

Beyond East & West. Memoirs, Portraits and Essays. By Bernhard Leach. Unicorn [Website: <http://www.unicornpublishing.org>], London. 2020. 368 s. ill. ib. 25 £.

Bernard Leach: Life and Work. By Emmanuel Cooper. The Paul Mellon Centre for Studies in British Art & Yale University Press [Website: <https://www.yalebooks.co.uk>], London 2020. 440 s. ill. litt. hf. 25 £.

Making Emmanuel Cooper. Life and Work from his Memoirs, Letters, Diaries and Interviews. Ed. by David Horbury. Unicorn Publishing Group [Website: <http://www.unicornpublishing.org>], London 2019. 336 s. ill. litt. noter. ib. 18,75-25,00 £.

Picasso. The Challenge of Ceramics. By Harald Theil & Salvador Haro. Silvana Editoriale. 2019. 160 s. ill. litt. engelsk og italiensk tekst. hf. 24,95 £.

Enric Mestre. Ceramic Sculpture. By Michael Francken. Arnoldsche Art Publishers [Website: www.arnoldsche.com], Stuttgart. 14.05.20. 224 s. engelsk og spansk tekst. ill. litt. ib. 38 €.

Carolein Smit Works. By/von Harry Tupan m.fl. Uitgeverij Wbooks [Website: <https://wbooks.com>], Zwolle 2018. 386 s. ill. litt. nederlandsk, engelsk og tysk tekst. ib. 29,95 €.

Classic Black. The Bassalt Sculpture of Wedgwood and His Contemporaries. By Brian D. Gallagher. D Giles Ltd [Website: <https://gilesltd.com>], London 2020. 248 s. ill. litt. ib. 45 £.

Global Luxury in Renaissance Venice. By Karin Tsoumis. Hirmer Verlag [Website: <https://www.hirmerverlag.de>], München. 24.09.20. 120 s. ill. litt. noter. ib.

The Golden Age of Italian Maiolica Painting. By Timothy Wilson. Umberto Allemandi, Torino 2019. 464 s. ill. litt. noter. engelsk tekst. ib. 99.60 £.

Back to Deruta. Sacred and Profane Beauty. Italian Renaissance Maiolica. Ed. by C. Leprince, J. Raccanello & E.P. Sani. Bertoni. 2018. ill. litt. hf. 24,90 £.

The Maiolica of Montelupo. By Carmen Ravanelli Guidotti. Edizioni Polistampa. 19.04.20. ill. litt. noter. ib. 135,36 £.

Gio Ponti. The Manufacture de Doccia. Collection of Museo Richard Ginori. By Livia Frescobladi Malenchini. Manfredi Edizioni [Website: <http://www.manfrediedizioni.com>], Imola. 25.10.20. 544 s. ill. litt. noter. engelsk tekst. ib. 117,49 £.

Majolica Mania. Transnational Pottery in England and the United States 1850-1915. Von Susan Weber et al. Yale University Press. [Website: <https://www.yalebooks.co.uk>], London. 23.06.20. 1008 s. ill. litt. noter. ib. 225 £.

Rookwood. The Foundation of Art Pottery in America and the Women Who Built It. By Bob Batchelor. Rockport Publishers [Website: <https://www.quartoknows.com/Rockport-Publishers>], Beverly. 08.09.20. 240 s. ill. litt. ib.

A Potter's Progress. Emanuel Suter and the Business of Craft. By Scott Hamilton Suter. University of Tennessee Press [Website: <https://utpress.org>], Knoxville 2020. 277 s. ill. litt. ib. 42,50 £.

Hidden Valuables. Early-Period Meissen Porcelains from Swiss Private Collections. Von Sarah-Katharina Andres-Acevedo. Arnoldsche Art Publishers [Website: www.arnoldsche.com], Stuttgart. 01.05.20. 416 s. ill. litt. noter. ib. 78 £.

Form und Glanz aus Meissen. Porzellan 1814-1850. Von Bärbel Kovalevski. Weißensee Verlag [Website: <http://weissensee-verlag.de>], Berlin 2019. 168 s. ill. litt. ib. 34,90 £.

Königliche Geschenke. Die Porzellane der Berliner Manufaktur am mecklenburgischen Hof. Von Antje Marthe Fischer. Staatliches Museum Schwerin og Deutscher Kunstverlag [Website: www.deutscherkunstverlag.de], Berlin 2019. 136 s. ill. litt. noter. hf. 19,95 £.

Porzellan der KPM Berlin 1918-1988. Geschichte, Werke und Künstler. Von Kim D. Gronert. Deutscher Kunstverlag [Website: www.deutscherkunstverlag.de], Berlin. 06.04.20. 3 bd. 1216 s. ill. litt. noter. ib. 168 £.

200 Jahre Schramberger Majolikafabrik. Die Steingutfabrik - Grundstein der wirtschaftlichen Entwicklung unserer Stadt. Von Günter Bucholz. Gmeiner-Verlag

[Website: <https://www.gmeiner-verlag.de>], Meßkirch. 12.03.20. 288 s. ill. litt, noter. ib. 24 £.

Reine Formsache. Vom Bauhaus-Impuls zum Designlabor and der Burg Giebichenstein Halle. Einl. von Wilhelm Siemen. Staatliches Museum für Porzellan [Website: <http://www.porzellanikon.org>], Hohenberg 2019. 240 s. ill. litt. hf. 39,90 €.

Mit Liebe zum Detail. Kreative Frauen und ihre Leidenschaft für Kunsthandwerk. Von Ulrike Romeis und Niamh Blumstrom. Prestel Verlag [Website: <https://www.randomhouse.de>], München 2019. 192 s. ill. ib. 40 €.

Hedwig Bollhagen und die HB-Werkstätten. Musterstücke und Serienobjekte/Sample pieces and series objects. Von/by Anglika Nollert et al. Walther König [Website: www.buchhandlung-walther-koenig.de], Köln 2019. 120 s. ill. litt. hf. 20 €.

Birds, Bugs and Butterflies. Lady Betty Cobbe's 'Peacock' China: A Biography of an Irish Service of Worcester Porcelain. By Alec Cobbe. Boydell & Brewer [Website: <https://boydellandbrewer.com>], Martlesham 2019. 144 s. ill. litt. ib. 45 £.

Ceramics Ireland. Celebrating 40 years of Makers and community. Ceramics Ireland [Website: <https://www.ceramicsireland.ie>], Kilpedder 2019. 272 s. ill. ib. 30 €.

Ceramics of Iran. Islamic Pottery in the Sarikhani Collection. By Oliver Watson. Yale University Press. [Website: <https://www.yalebooks.co.uk>], London. 13.10.20. 512 s. ill. litt. noter. ib. 45 £.

From Ordinary to Luxury. Islamic Ceramics from Iran, Central Asia and Afghanistan. By Pierre Siméon. Ed. by Verena Daiber. Studies on The Bumiller Collection. L. Reichert [Website: <https://reichertverlag.de>], Wiesbaden 2020. 192 s. ill. litt. noter. ib. 79 €.

The City of Blue and White. Chinese Porcelain and the Early Modern World. By Anne Gerritsen. Cambridge University Press [Website: <http://www.cambridge.org>], Cambridge. 07.05.20. 320 s. ill. litt. ib. 26,99 £.

Chinese Porcelain Marks. By Christer Lofgren. Boox-encounters [Website: <https://boox.cargo.site>], Stockholm 2020. 2 bd. 336 s. märker og signaturer. 157 £.

An Illustrated Brief History of Chinese Porcelain. History - Culture - Aesthetics. By Yang Guimei. Shanghai Press, Shanghai. 29.09.20. 128 s. ill. litt. hf. 15,44 £.

Leaping the Dragon Gate. The Sir Michael Butler Collection of 17th-Century Chinese Porcelain. By Teresa Canape and Katharine Butler. Ad Ilissum [Website: <https://www.paulholberton.com/adilissum>], London. 15.11.20. 384 s. ill. litt. noter. ib. 155 £.

Ceramics and Modernity in Japan. Ed. by Meghen Jones and Louise Allison Cort. Routledge Research in Art History [Website: <https://www.routledge.com>]. 2019. 229 s. ill. litt. noter. index. ib. 115 £.

The Allure of Japanese Contemporary Ceramics. By Joan B. Mirviss. Joan B Mirviss ltd [Website: <http://www.mirviss.com>], New York/Mitsumura Suiko Shoin Publishing Co, Kyoto 2019. 174 s. ill. litt. engelsk og japansk tekst. ib. 39,50 €.

Shoji Hamada. A Potters Way and Work. By Susan Peterson. (Ceramic Classics). Herbert Press Ltd. 2020. 240 s. ill. litt. hf. 31.50 £.

Form and Surface. African Ceramics from the William M. Itter Collection. By Diane Pelrine. Scala Arts & Heritage Publishers [Website: <https://www.scalapublishers.com>], London & New York. 12.10.20. 192 s. ill. litt. ib. 39,95 £.

Céramique. 90 Artistes Contemporains. Par Charlotte Vannier y Véronique Pettit Laforet. Pyramyd Éditions [Website: www.pyramyd-editions.com], Paris 2019. 360 s. ill. 39,50 €.

Ceramics Masterclass. Creative Techniques of 100 Great Artists. By Louisa Taylor. White Lion Publishing [Website: <https://www.quarto.com>], London. 11.08.20. 288 s. ill. ib. 22.50 £.

18th and 19th Century Porcelain Analysis. A Forensic Provenancing Assessment. By Howell G.M. Edwards. Springer. 25.05.20. 493 s. ill. litt. noter. ib. 199,99 €.

Pottery and Porcelain Restoration. A Practical Guide. By Roger Hawkins. The Crowood Press [Website: <http://www.crowood.com>], Marlborough 2020. 160 s. ill. litt. hf. 25 £.

Porcelain and Bone China. By Sasha Wardell. 2nd ed. The Crowood Press [Website: www.crowood.com], Marlborough 2020. 192 s. ill. litt. hf. 19,99 £.

keramiske noter 49/2019 bragte en artikel om genbrug af hæderkronede navne på danske keramiske virksomheder, der lukkede for lang tid siden [bl.a. Kählers Værksted (1839-1974), Porcelænsfabriken Danmark (1936-1969) og Knabstrup Keramiske Fabrik (1907-1988)], hvor produktionen er genoptaget under det gamle navn eller et navn, der ligner, med i bedste fald lignende produkter eller med nye - også under dette navn - for ikke at sige bearbejdnings af de gamle designs, hvilket er tilfældet for Bjørn Wiinblad, hvor Bjørn Wiinblad Fonden har givet Rosendahl Design Group tilladelse til at foretage ”nye fortolkninger af designarven”.

Designvirksomheden *Spring Copenhagen* med produktion af funktionelt design i træ, keramik og metal, etableret 2015, ejet af Claus Nielsen og Peter Sørensen, har i 2018 i samarbejde med Eva Stæhr-Nielsens familie relanceret *Eva Stæhr-Nielsens* (1911-1976) keramik fra hendes tid på Saxbo (1932-1968), heriblandt Spaltekanen, som var i produktion fra 1933-1968, og hendes tekande. Ifølge Mathilde Rudes artikel ”Tro mod formen” i Bo Bedre 5/2018, hvor bl.a. Spaltekanen omtales, udtaler Claus Nielsen, Spring Copenhagen, at ”Selve formerne bliver lavet efter 3D-tegninger og formstøbt efter den originale keramik. Glasurerne bliver meget lig de gamle, men ikke identiske, da de skal afspejle et nutidigt element. - Al keramikken bliver lavet på en fabrik i Portugal, som hånddrejer det. Selv om der er tale om en relancering, er det vigtigt for os og familien, at det viser håndværksmæssigt tæft. Eva Stæhr-Nielsens keramik er i høj grad kendt for den harmoniske tilpasning mellem form og glasur, og der findes alle mulige typer af glasurer, som vi har kunnet vælge ud fra den originale palet. Men vi kommer aldrig til at ramme den samme glasur, og det er heller ikke meningen, da vi gerne vil afspejle, at der er tale om en nyfortolkning”. [Website: <https://springcopenhagen.com>].

Da *Grethe Meyer* (1918-2008) døde, arvede datteren Dorte Salicath *Grethe Meyer Design* (oprettet 1960), som hun videreførte frem til sin død i 2016, hvorefter Grethe Meyers grandniece Isabel Bernadette Brammer overtog og viderefører virksomheden. Flere af Grethe Meyers designs produceres i dag, således bl.a. *Hvidpot*, som tidligere produceredes af Den kongelige Porcelainsfabrik, men som nu produceres og forhandles af *Coop Danmark*. Coop Danmark har valgt at producere Hvidpot i porcelæn, som derfor ifølge Coop Danmark kan tåle at man kommer i både fryser og ovn. [Website: <http://www.grethemeyerdesign.dk>].

Kay Bojesen ApS er en dansk designvirksomhed, grundlagt i 2011 af **Kay Bojesens** (1886-1958) yngste barnebarn Sus Bojesen Rosenqvist. Idéen med Kay Bojesen ApS er at videreføre Kay Bojesens designarv og bringe den ind i nutiden ved at relancere nogle af hans sølvdesigns i andre og mere nutidige betalbare materialer end sølv. Således er Kay-serien med to skåle (Nest og Drop) samt to serveringsfade (Wing og Ripple) udført i håndlavet porcelæn og baseret på Kay Bojesens design i sølv. [Website: <https://www.kaybojesen.dk>].

**Annie & Otto Johs. Detlefs' Fondes
keramikpris 2020**

Keramikpriserne blev indstiftet i 2004 af Annie & Otto Johs. Detlefs' Fonde (OJD Fonden) og uddelt første gang i 2005. Keramikpriserne uddeles hvert år i januar. De tildeles talentfulde keramikere, som har markeret sig særligt i kraft af et eksperimenterende og fornyende kunstnerisk udtryk og har til formål at styrke den fortsatte udvikling af dansk keramik.

Keramiker Marianne Nielsen modtog lørdag 11. januar 2020 på Clay Danmarks Keramikmuseum landets største keramikpris på 100.000 kr. Udover prisen til Marianne Nielsen var der også hæder til keramikeren Søren Thygesen, der modtog keramiklegatet på 50.000 kr.

For mange keramikere er det selve lerets formbarhed eller glasurernes mangfoldige mulighederne, der er drivkraften i deres arbejde. Sådan er det ikke for *Marianne Nielsen*. Hun dykker ned i et emne, og for hende er keramik et sprog, som hun benytter sig af, når hun oversætter naturens strukturer og former til en kulturgenstand. Hun har de senere år arbejdet meget

med blomster eller grøntsager som motiver, men der er mere på spil hos hende end bare at lave en smuk imitation af naturen - selv om hendes værker er udpræget smukke. Fascinationen ligger i den kontrast mellem natur og kultur, der kommer frem i oversættelsen til det keramiske sprog. Marianne Nielsen er uddannet fra Designskolen Kolding (1999). Marianne Nielsen har bl.a. arbejdet som designer ved Royal Copenhagen (2001-2002) og fra 2009 været freelance designer hos Kähler Design.

Søren Thygesen er ligeledes uddannet i Kolding, hvor skolen da hed Kunsthåndværkerskolen i Kolding (1987). Hans arbejde har altid været præget af stor nysgerrighed blandet med en næsten nøgtern afsøgning af lerets muligheder. I løbet af sin karriere har han været omkring både design af brugskeramik med eget værksted fra 1987, men også som ansat ved Herman A. Kähler Keramisk Værksted (1996-2000) og 2007 som designer ved Kähler Design, udover at han fra 2000 har været en del af teamet omkring Tommerup Keramiske Værksted, hvor han har været deltaget i udførelsen af andres og egne keramiske skulpturer og installationer i meget store formater. I de senere år er det bl.a. arbejdet med 3D teknikker til udførelse af murstensskulpturer, der har optaget ham meget. Og det er netop for sit eksperimenterende arbejde i grænsefeltet mellem moderne teknologi og et ældgammelt håndværk, at han er blevet tildelt legatet. Søren Thygesen blev i 2015 tildelt biennaleprisen på Biennalen for Kunsthåndværk & Design.

Begge keramikere deltog i udstillingen ”Store formater - kloge hænder” på Clay Keramikmuseum Danmark i 2017, hvor man kunne opleve Søren Thygesens murstensskulptur og se Marianne Nielsen folde sit karakteristiske blomstermotiv ud i meget stor skala, begge værker fremstillet på Tommerup Keramiske Værksted.

Danske kunstnersignaturer. Kunstnere født før 1930. Samlet, redigeret og udgivet af Ole Faber. Forlaget Faber [Website: <https://forlagetfaber.dk>], Varde 2019. 2 bd. 485 og 459 s. litt. sign. ib. 2.500 kr.

Tidligere museumsdirektør Ole Faber, Varde har siden begyndelsen af 1980'erne arbejdet på *Danske kunstnersignaturer*, som fremover vil være et uundværligt referenceværk for museer [både kunst- og kulturhistoriske museer] og auktionshuse samt antikvitethandlere, men også for kunstsamlere samt de mange kreglere, der dyrker de talrige loppemarkeder og genbrugsbutikker, som findes rundt om i landet.

Danske kunstnersignaturer omfatter signaturer for kunstnere, der er født før 1930 i Danmark, herunder Færøerne og Grønland samt Island og Slesvig-Holsten. Hertil kommer skandinaver samt andre udlændinge, hvis væsentlige kreative virke har været relateret til Danmark. Alt i alt en særdeles fornuftig afgrænsning, selv om vi godt kan savne de kunstnere, der er født fra 1930 og frem til år 2000. Begrebet "kunstner" dækker i værket først og fremmest malere, billedhuggere, tegnere og grafikere. Endvidere arkitekter og kunsthåndværkere, idet sidstnævnte kun er behandlet i det omfang, deres værker kan anses for værende egentlig billedkunst.

Danske kunstnersignaturer omfatter således omkring 5.000 kunstnere, mere eller mindre kendte, og op mod 20.000 signaturer af disse, malere, tegnere, grafikere, billedhuggere samt arkitekter og kunsthåndværkere, hvoraf en hel del er interessante for keramiksamlere, da mange af de medtagne har udført keramiske arbejder, så værket er absolut også interessant i keramikens verden.

Oplysningerne om den enkelte kunstner omfatter kunstnerens fulde navn, som hovedregel fødselsår samt i muligt omfang dødsår, udover selvfølgelig de anvendte signaturer. Derudover tillige litteraturhenvisninger til opslagsværker, hvor den pågældende er biograferet.

Bagerst i bind II er der et register - en konverteringsliste - hvor man, når man har signaturen foran sig og ikke ved, hvem ophavsmanden m/k er til det foreliggende arbejde, her i alfabetisk orden findes såvel forkortelser og navne, som kunstneren har skrevet dem på sine arbejder.

Formatet er som den seneste uundværlige udgave af Weilbachs Dansk Kunstnerleksikon (1994-2000), hvilket er et godt valg af format og naturligt finder

værket dermed også sin plads ved siden af dette nyttige opslagsværk. I øvrigt anvender Ole Faber i muligt omfang Weilbachs navneidentiteter, bortset fra at han af uransagelige årsager har anbragt "aa" under "a" og ikke efter udtalen men stavemåden, hvad jeg synes er uhenigtsmæssigt.

Bogen indledes i øvrigt med en omfattende litteraturoversigt med henvisninger til især opslagsværker, hvor jeg godt kunne savne det under udgivelse værende verdensomspændende storværk "Allgemeines Künstlerlexikon, som også inkluderer rigtig mange danske kunstnere. Die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker" også bare kaldet Saur, som begyndte at udkomme i 1992 og her i 2020 er der udkommet 107 bind, hvor man nu er i gang med bogstavet T, udover de i øvrigt mange register- og supplementsbind, der er udkommet eller er under udgivelse.

Da jeg arbejder på et Supplement til *Dansk Keramisk Bibliografi* (2014) har jeg gennemgået *Danske kunstnersignaturer* nøje og fundet 442 kunstnere og keramikere, heraf enkelte som ikke er med i *Dansk Keramisk Bibliografi*, men også fået suppleret med fødsels- og dødsår for enkelte kunstnere, som Ole Faber møjssomligt har fundet frem til.

Af de mere ukendte keramiske kunstnere finder man bl.a. billedhugger og keramikker Arne Ingdam (1921-2002) i Rågeleje, som har lavet mange figurer, men som Weilbach ikke har medtaget, og som der, anmelderen bekendt, ikke er skrevet noget om, hvorfor han heller ikke er med i *Dansk Keramisk Bibliografi*. Her kunne uden tvivl nævnes flere eksempler på kunstnere, der har fundet vej til *Danske kunstnersignaturer*, som er oversete af kunsthistorikerne, men som der findes samlere til. Men det vil også være muligt at finde keramiske kunstnere, som ikke er kommet med. Hvis man ikke har en specialviden og et nærmere kendskab til de pågældende, hvorfra skulle man så vide, at keramikeren Knud Basse (1916-1991) lavede skulpturel keramik eller slagtermester Christian Thyrring-Johansen (1888-1950) var en habil skulptør, som Vejen Kunstmuseum besidder flere arbejder af og som er med i Weilbach.

Jeg kan jo genkende nogle af de problemer, som Ole Faber har kæmpet med, for når man arbejder med et sådant projekt over så lang tid og med en tidsgrænse på 1930, så er der jo en del af kunstnerne, der er afgået ved døden under udarbejdelsen, hvilket kan være næsten håbløst at følge med i og sikre, at man får dødsåret med. Dertil kommer, at Ole Faber på flere punkter har korrigeret fødselsår eller dødsår fra Weil-

bach og andre mindre pålidelige biografiske opslagsværker.

Lad os håbe, at der også vil udkomme et tillæg, så opslagsværket kan blive ført helt op til nutiden, og hvor også de manglende født før 1930 kan samles op, for selvfølgelig er der nogen, der ikke er kommet med, som forfatteren selv skriver, men hvis forfatteren havde fortsat indsamlingen, så havde værket måske aldrig set dagens lys. Et imponerende arbejde, simpelthen!

Gunnar Jakobsen

Kirsten Christensen · Keramisk testamente. Red. af Emilia Nykjær Isaksson. Tekst af Kirsten Christensen med bidrag af Birgitte Anderberg, Bodil Busk Laursen, Nina Hobolth, Lilian Munk Rösing og Tove Thage. Fotografier af Torben Eskerod. Gyldendal [Website: <https://www.gyldendal.dk>], København 2020. 296 s. ill. litt. noter. ib. 399,95 kr.

Kirsten Christensen (f. 1943) er en af dansk kunsts markante skikkelser og originale personligheder, som har udviklet et stærkt kunstnerisk forløb fra 1970'erne til i dag. Med udgangspunkt i sin egen historie, men i et universelt perspektiv, har hun skabt uforglemmelige billeder af menneskelivets faser fra fødsel til død og vist, at kærligheden og samhørigheden mellem mennesker, dyr og alt levende i universet er livets salt og mening. Alt er set og følt gennem et politisk og kritisk syn på udviklingen omkring os, men med plads til drømmene og poesien.

Denne store fortælling er overvejende fremstillet med leret som grundmateriale i en kompliceret keramisk proces, der er udviklet og udføres af kunstneren selv, og hvis resultat er keramiske billeder udført på helt tynde lerplader. Før brænding bearbejdes de store, fugtige lerflader, motiver ridses ind uden forudgående skitsering og skæres derefter op i enkelte dele, der kan gå ind i ovnen og siden føjes sammen til større kompositioner. Billedernes farvefelter kaldes frem i brændingen, hvor lerets rødbrune farve markerer motivernes indridsninger i den hvide begitning. I *Keramisk Testamente* fortæller Kirsten Christensen selv om sit værksted og arbejdet med leret (s. 194 ff.). "Leret giver mig en forfærdelig modstand, som jeg kan lide at overvinde. Jeg tror, det er en del af det kunstneriske udtryk" er et udsagn fra kunstneren i anden sammenhæng (s. 273).

Senere har Kirsten Christensen ved siden af leret arbejdet med akvareller og oliekriddttegninger i strålende, overdådige, klare farver forløst i udsigter og abstraktioner over den store skønhed, hun har oplevet i naturen og arkitekturen ved refugiet San Cataldo på Amalfi-

kysten i Italien. Oliekriddet har kunstneren også brugt i en række portrætter, blandt andet af digteren Inger Christensen og i forbindelse med flere foruroligende og stærke selvportrætter.

I bogen gennemgås rækken af skelsættende tematiske udstillinger med egne værker, som Kirsten Christensen har udført gennem årene begyndende med genbrudsudstillingen *Min mor og mig* på Tranegården i 1978 til den foreløbig seneste *Poesi og skattegæld* i Clausens Kunsthandel i 2015. Fælles for de to nævnte udstillinger og på mange andre billeder er kunstnerens brug af skrift og eksklamatoriske udsagn som en integreret del af billedernes motiver og fortællinger. Og netop kunstnerens skrift og tekster er det helt bevægende og enestående omdrejningspunkt for *Keramisk Testamente*. Sammen med den rige skat, som udgøres af bogens illustrationer af værker og dokumentationen af udstillingerne tegnes et sjældent helstøbt portræt af kunstneren og mennesket Kirsten Christensen, hvor oeuvre og levet liv udgør en ubrydelig sammenhæng. Ved at præge sin meget smukke og karakterfulde skrift i det fugtige ler påkalder kunstneren vore associationer tilbage til arkaisk tid til fx lertavlerne med kileskrift.

For kunsthåndværket har kunstneren og keramikeren Kirsten Christensen været en betydelig medspiller. Hun har gennem årene virket som kurator og rådgiver for en række udstillinger af nutidigt kunsthåndværk. Ikke mindst når det har drejet sig om keramik, har hendes blik for den rumlige dimension og disponering af værkerne åbnet for de besøgendes oplevelser af form og materialer.

Som en af få billedkunstnere, hvis livsværk er udviklet i symbiotisk samklang med leret, har Kirsten Christensen bevist lerets kunstneriske potentiale i en mesters hænder og fremlagt sine overvejelser i *Keramisk Testamente*, en generøs, helstøbt, inspirerende og smuk bog med både indsigter og udsigter.

Bodil Busk Laursen

Axel Salto på papir. Af Lars Dybdahl. Strandberg Publishing [Website: <https://strandbergpublishing.dk>], København 2019. 336 s. ill. litt. noter. indeks. ib. 349,95 kr.

Om Axel Saltos internationella berömmelse som keramik er ökat närmast explosionsartat sedan millennieskiftet, har hans verksamhet inom andra områden - som grafik, illustration och textiltryck - hamnat mer i skymundan. Det enorma marknadsintresset för hans stengods avspeglades i den påkostade antologin *Axel Salto: Stentøjsmesteren* (red. Susanne Bruhn & Pia

Wirnfeldt) som gavs ut av Clay Keramikmuseum Danmark 2017 i både dansk och engelsk version. Där lyftes konstnärens keramik fram på ett sätt som i viss mån tilläts skymma den multidisciplinära praktik, med ivriga rörelser över material- och genregränser, som var typisk inte bara för Salto utan för modernismen som helhet.

Som ett välkommet komplement till nyss nämnda bok framstår den nya studien *Axel Salto på papper* av Lars Dybdahl, tidigare chefsbibliotekarie och forskningschef på Kunstindustrimuseet (Designmuseum Danmark) och författare till ett flertal designhistoriska böcker. I Dybdahls Saltobok är det inte keramik som står i centrum, utan konstnärens arbete på papper, alltså hans insatser som grafiker, bokkonstnär, annons- och affishtecknare, tidskriftsredaktör och skribent. Stort utrymme ägnas också åt Saltos keramikskisser, varav många förtjänar att betraktas som konstverk i egen rätt. Det fullmatade kapitlet "De keramiske tegninger" innehåller ett rikt urval skisser av hög konstnärlig halt från Arkiv for Dansk Design (Designmuseum Danmark), Royal Copenhagen Samlingen (Clay Keramikmuseum Danmark) och privata samlingar.

Den gedigna boken speglar författarens långvariga intresse för och kunskap om Salto och den epok konstnären tillhörde. Dybdahl var redan 1989 en ledande kraft bakom den stora Salto-utställningen *Det brændende nu* på Kunstindustrimuseet. Han var också redaktör och medförfattare till den katalog som gavs ut till utställningen och som trots sitt relativt ringa omfång länge utgjort ett standardverk för alla som intresserat sig för Saltos konstnärskap. När Dybdahl nu återkommer till Salto är det i stor stil, med en magnifik volym i kvartoformat, utgiven med stöd av inte mindre än nio fonder. Boken kombinerar en detaljerad konsthistorisk framställning med ett generöst visuellt material. Mycket av bokens bildmaterial har tidigare varit opublicerat, eller varit svårtillgängligt då det endast funnits i exklusiva trycksaker utgivna under Saltos livstid, och att det nu presenteras tillsammans med initierade texter är en kulturgärning av rang.

Salto är intressant idag inte bara som en konstnär som rörde sig fritt över disciplingränserna och stilmässigt växlade mellan en kraftfull expressionism och en mjukare, organisk modernism. Hans flitiga skrivande är också något som gör honom aktuell i vår tids syn på förhållandet mellan teori och praktik, där konstnärers språkliga utsagor kommit att tillmätas allt större betydelse. Idag förväntas unga konstnärer redan under sin utbildning kunna beskriva och problematisera sitt arbete i text. Även om Saltos keramik givetvis står på egna ben, ger hans självmedvetna och omsorgsfulla texter - med till exempel hans berömda, suggestiva

beskrivning av *Den spirende stils* keramikpjäser som tillhörande en "dæmonisk Familie" - ytterligare en dimension till verken. Dybdahl konstaterar att "ikke nogen anden dansk keramisk kunstner har som han nedfældet sine tanker om keramik." *Axel Salto på papper* innehåller vid sidan av sitt anslående bildmaterial också ett litet men fint urval av konstnärens egna texter.

Med hänsyn till bokens stora omfång förefaller det anmärkningsvärt att den avslutande bibliografin getts en ytterst kompakt grafisk form, där titlarna inte är tydligt skilda åt utan presenteras mer som ett flöde av text än som åtskilda poster i en förteckning. I boken används inte heller några typografiska markeringar (som citattecken och kursiv stil) för att särskilja artikelrubriker från bok- och tidskriftstitlar, vilket gör den hårt sammanpressade bibliografin än mer svårsläst. Det kan också beklagas, att författaren inte tagit tillfället i akt att inkludera en sammanhållen, illustrerad förteckning över Saltos grafiska blad. Dessutom saknas i bibliografin uppgifter om upplagorna på Saltos böcker och grafikappar, vilket hade varit välkommen information. En del av uppgifterna går att hitta i bokens brödtext, men de hade med fördel kunnat tas med också i bibliografin. Randanmärkningar som dessa ska emellertid inte överskugga det faktum att *Axel Salto på papper* är en mycket rik och genomarbetad studie. Genom att rikta ljuset mot tidigare mindre uppmärksammade delar av Saltos verk ger författaren ett självständigt och tungt vägande bidrag till litteraturen om konstnären. Den storslagna boken som bör intressera alla som fångats av den särpräglade kraften i Saltos arbete.

Love Jönsson

Museichef, Rian designmuseum, Falkenberg

Ryozo Miki. Av Love Jönsson & Petter Eklund. Rian Designmuseum [Website: <http://www.riandesign.se>], Falkenberg 2019. 128 s. rikt ill. i färg och s/v. noter. sign. svensk och engelsk parallelltext.

Ryozo Miki är född 1942 i Osaka i Japan och utbildade sig i Kyoto där han var lärling till mästaren Mitsuo Kano under 1960-talet. 1966 kom han till Sverige och arbetade med bl.a. keramikerna Ulf Johansson i Arvika och Gösta Grähs och Kerstin Hörnlund i Reijmyre. 1968 flyttade han till Danmark där han hade egen verkstad i Græsted på Sjælland fram till 1976. Därefter etablerade han sig åter i Sverige med verkstad och ugn i Skeppargården på friluftsmuseet Wadköping i Örebro. 2006 flyttade han till Stockamöllan i Skåne.

Ryozo Miki arbetar med stengods och porslin, huvudsakligen med en dekorativ brukskeramik och unika

konstobjekt, även offentlig utsmyckning. Hans keramik präglas av teknisk skicklighet, humor och spontanitet och han har skapat en egen keramisk värld där kärleken till leran och arbetet är central. Han utgår från materialet, från leran och använder sig ofta av inpressade, ristade och målade dekorer och strävar efter ett direkt och spontant uttryck. Ryozo Miki är en spännande, ofta dramatiskt spännande keramik och en sorts kreativ kulturkonfrontation mellan japansk tradition och modernt skandinaviskt stengods. ”Det gäller att hitta känslan, att måla med hela armen, kroppen, att hitta rörelsen”, säger han själv. Här får han och hans keramik en inträngande skildring av två kunniga keramik- och designspecialister.

Miki har haft ett flertal utställningar och utsmyckningsuppdrag och blev aktuell i höstas med en separatutställning på Rian Designmuseum i Falkenberg. I samband med utställningen publicerar museet också den första boken om konstnären, mycket vackert formgiven av Amanda Berglund och Erik Kirtley, och som är mycket välillustrerad i färg och svart/vitt med ett inläggande foto av Theo Ågren. Den är också försedd med en grundlig verkskatalog och utställningsförteckning.

Bengt Nyström

Gustavsberg som försvann - och kom igen. Av Gösta Arvidsson, Petter Eklund, Andreas Engberg, Rolf Ellnebrand, Rolf Ihre, Jan Landqvist, Marianne Landqvist, Anne-Lie Pettersson och Lenore Weibull. Columbus Förlag [Website: www.columbusforlag.se], Gustavsberg 2019. 220 s. rikt ill. i färg och s/v. litt. noter. ib. 233 DKK.

Boken är en sorts hembygdsbok eller guide till den fysiska miljön kring porslinsfabriken där det mesta kretsar kring fabriken, dess verksamhet, dess miljöer och dess konstnärer och hur detta präglat samhället Gustavsberg. Den har ett fokus på ”nutiden”, från 1930-talet om nu inte detta ligger för långt tillbaka i tiden. Den stolta 1800-talstraditionen är mer som en bakgrund till tiden från 1937, då Kooperativa Förbundet tog över ägandet och fram till 2010-talet. Tyngdpunkten ligger på storhetstiden åren 1930-1950 med bl.a. den spännande keramiska verksamheten i G-studion och dess rad av kända keramik (av Petter Eklund), fabriken industridesignade plastproduktion (Jan Landqvist) och skatterna på Porslinsmuseum (Marianne Landqvist).

Boken är utgiven i samarbete med hembygdsföreningen Gustavsbergs vänner, och synliggör hur området lever vidare som centrum för konst, design och konsthantverk, att nya bostäder växer fram och att historien berättas vidare genom gatunamn etc. Det är många

som bidragit med texter. Den något väl tunga boken är tänkt som en guidebok vid promenader i området för att åskådliggöra vad man faktiskt ser av byggnader. Boken är rikligt illustrerad i färg och försedd med tecknade kartor över området liksom litteratur- och bildförteckning, person- och sakregister.

Bengt Nyström

The Ghosts of Sunday Morning. 50 years of European Ceramic Work Centre (EKWC). By G. Adamson & Timo de Rijk. nai010 publishers [Website: www.nai010.com], Rotterdam 2019. 124 s. ill. hf. 24,95 €.

Bogen *The Ghosts of Sunday Morning* blev udgivet i forbindelse med det nederlandske The European Ceramic Workcentre's (EKWC) 50 års jubilæumsudstilling med samme titel, hvilket fandt sted på Design Museum Den Bosch fra 2. marts til den 19. maj 2019.

EKWC blev grundlagt i 1969 som et center for forskning og artist-in-residency inden for keramik. Centret havde oprindelig sin base i byen Den Bosch, indtil det i 2011 blev flyttet og reorganiseret i Oisterwijk under det nye navn Sundaymorning@ EKWC. EKWC har igennem årene opnået et højt internationalt renommé som artist-in-residency center med fokus på keramisk fremstilling. Det kan man læse om i bogen *Demystified* af Nick Renshaw (2017), som jeg tidligere har anmeldt i *keramiske noter 48/2018*.

Glenn Adamson blev udpeget som kurator til at varetage EKWCs 50 års jubilæumsudstilling og forfattede bogen *The Ghosts of Sunday Morning*. Glenn Adamson har opnået en stjernestatus som kurator og forfatter indenfor området kunsthåndværk og design. Han har blandt andet været tilknyttet V&A Museum i London og Museum of Arts and Design i New York, og han har desuden en lang række af publikationer omkring kunsthåndværk og design bag sig.

Da jeg fik bogen *The Ghosts of Sunday Morning* i hånden og bladede den igennem, fik jeg umiddelbart indtryk af, at der var noget sært ved bogen. På forsiden ser man et udefinerligt blå farvefelt, som minder om farven af koboltoxyd, der smelter og flyder ned på overfladen af brændt keramik. Dette blå farvefelt bliver på de efterfølgende sider gradvist lysere og lysere, mens man blader fremad i bogen, før titlen 'The Ghosts of Sunday Morning' dukker op på et næsten farveløst lyseblåt felt. Selve bogens start angiver en forunderlig stemning, og det forstærker nysgerrigheden af, hvad 'Ghosts' har at gøre med EKWC.

Da jeg efterfølgende hurtigt bladede bogen igennem, slog det mig, at den ikke indeholdt store flotte billeder af producerede mesterværker, der gennem årene er blevet produceret af de mange internationale kendte kunstnere og keramikere under deres ophold på EKWC, hvilket jeg syntes var ualmindeligt for en jubilæumsbog for et stort internationalt keramisk center. Til gengæld viste mange af bogens fotografier ufærdige våde lerfigurer, hvor nogle var totalt pakket ind i avispapir og plastik, så man ikke kunne se, hvad de skulle forestille. Billederne viser tydeligvis værker i forskellige processer, hvilket for mig som keramikker var en interessant synsvinkel, men jeg undrede mig alligevel over fraværet af kendte værkbilleder i en 50-års jubilæumsbog.

Når man så læser teksten, som Glenn Adamson har skrevet, får man at vide, at udstillingen *The Ghosts of Sunday Morning* blev bygget op over et meget specielt koncept, hvilket gav afsæt til den mystiske titel, og bogens specielle udseende. Ifølge Glenn Adamson har EKWCs vigtigste egenskab altid været den ualmindelige store evne til at producere, og som kurator for jubilæumsudstillingen var det hans ønske at fortælle centrets 50-årige historie ved at sætte fokus på de eksperter og vejledere, der gennem tiden har været ansat på stedet. Efter flere overvejelser kom Glenn Adamson op med en idé, som han selv fandt original. Han ville spørge de nuværende ansatte om at reproducere udvalgte værker, som tidligere var blevet skabt af bestemte kunstnere, der havde haft et residency ved EKWC.

De seks ansatte, der nu er ansat på stedet, blev spurgt om - ud fra deres forskellige ekspertiser - at reproducere cirka 30 værker, som de i fællesskab sammen med Glenn Adamson udvalgte. Der blev samtidig indført et par 'spilleregler' for reproduktion; Første regel var, at alle reproduktionerne skulle fremstilles i hvidt stentøjsler, hvilket gjorde, at de forskellige værker fik en ensartet karakter, men det gjorde også at de på en måde kom til at virke uvirkelige og spøgelsesagtige på grund af fraværet af de karakteristiske farver, der oprindeligt fandtes på de originale værker.

Den anden regel var, at der til reproduktion af hvert enkelt værk skulle bruges præcis samme mængde ler på 50 pund (22 kg) før tørring og brænding. Denne regel skabte en stor skalaforandring i reproduktionerne i forhold til de originale værker. For eksempel blev et stort monumentalt værk til et mindre figur, der kunne placeres på et bord, samtidig med at et lille smykke blev til et stort objekt på gulvet, og en kop blev forandret til en kæmpe stor krukke. Under denne proces begyndte de ansatte at kalde de producerede værker for 'spøgelses'.

Jeg synes, at det var meget passende at kaste lys på de ansatte, der igennem årene har været kernen og en vigtig drivkraft for centret, og det var en spændende idé at opstille regler for reproduktioner, der som tilbageblevne 'ghosts' kunne afspejle hukommelsen om de værker, der tidligere var blevet fremstillet på stedet.

Efter jeg havde gennemlæst bogen, forstod jeg nu også, hvad det mystiske blå farvefelt på forsiden handlede om, og hvorfor farven blev svagere og langsomt forsvandt, mens man bladede fremad. Jeg forstod, at den blå koboltfarve, som findes på originale værker fra stedet langsomt forsvinder (blandt andet Jun Kanekos værk 'Italian Dream' og Harumi Nakashimas 'A Struggling Figure EO-1'), så man bliver ført ind i det hvide abstrakte hukommelsesunivers af 'keramikspøgelses', der repræsenterer historien om værker skabt på Sunday Morning, EKWC.

Bogen er som nævnt publiceret i forbindelse med EKWCs 50 års jubilæumsudstilling, og derfor ville det sikkert have været bedst at have set udstillingen for at få mest ud af indholdet. Jeg vil dog stadig anbefale bogen, hvis man er interesseret i at læse om Glenn Adamsons refleksioner og overvejelser omkring keramik, keramisk materiale, arbejdsprocesser, og betydningen af keramisk udstillingsvirksomhed. Hvis man selv arbejder med keramik er det også interessant at læse om de ansattes kamp med at reproducere de kendte værker i anden skala, så keramikken for dem bliver til spøgelses.

Information og udvalgte billeder om jubilæumsudstillingen på Design Museum Den Bosch kan ses på museets website: <https://designmuseum.nl/en/tentoonstelling/the-ghosts-of-sunday-morning>.

Indhold: Bogen indeholder introduktion af Timo de Rijk, direktør for Design Museum Den Bosch (side 11-), og Glenn Adamsons forskellige tanker om 'spøgelseserne' i sit essay (side 19-), samt Adamsons interview med de nuværende ansatte, hvor de fortæller om deres daglige arbejde som vejledere, og hvordan de greb reproduktionerne til udstillingen an (side 41-). Desuden indeholder bogen historiske fakta 'Timeline 50 years EKWC' (side 79-).

Mariko Wada

Théodore Deck. The Peter Marino Collection. By Etienne Tournier. Phaidon Press [Website: <https://uk.phaidon.com>], London 2019. 304 s. 5,3 kg. 41,9 x 6,1 x 38,7 cm. 260 ill. litt. noter. engelsk og delvis fransk tekst. ib. 200 £.

I forordet får vi meget kort arkitekt og samler Peter Marinos beskrivelse af samlingens tilblivelse. Herefter følger et 21 sideres essay [Introduction · Théodore Deck and the Deck Brothers' Factory · Influences and Styles · When Faience Meets Fine Art] (+ 2 sider no-ter samt illustrationer) af kunsthistorikeren Etienne Tournier om "Atelier Deck". Hertil kommer et afsnit på 6 sider med "Selected Biographies" af Atelier Decks væsentligste kunstneriske samarbejdspartnere samt en kort litteraturoversigt på én side samt - meget nyttigt - ni sider, hvor samlingens 192 katalognumre vises med mindre men gode fotos sammen med de fornødne oplysninger, så man kan få et overblik over samlingen, samt ikke mindst sidehenviisninger til, hvor i bogen de enkelte genstande findes i stor gengivelse, eventuelt ledsaget af detailbilleder, som er på godt 200 sider, med flere udfoldelige opslag, så man får et virkelig flot indtryk af Atelier Decks kunstneriske og tekniske høje stade. Dog kan man godt savne et personregister, hvilket ville have gjort det lettere at finde frem til de enkelte kunstners arbejder.

Joseph-Théodore Deck (1823-1891) er en af det sene 1800-tals betydeligste franske keramikere, født i Guebwiller i Alsace i det nordøstlige Frankrig 20 km nordvest for byen Mulhouse tæt på den tyske og schweiziske grænse.

Théodore Deck kom i 1841 i lære hos en ovnmager i Strasbourg, hvor han var i to år, forinden han drog på valsen i Tyskland. 1847 ankom han til Paris, hvor han fik arbejde i en ovnfabrik, men vendte i 1848 tilbage til fødebyen, for at etablere et pottemagerværksted til fremstilling af buster, statuetter, lamper mv. Det stod dog hurtigt klart for ham, at værkstedet i Guebwiller ikke ville give ham det fornødne udkomme, hvorfor han i 1851 vendte tilbage til Paris, hvor han igen fik ansættelse på ovnfabrikken.

I 1856 besluttede han så at etablere eget værksted, "Joseph-Théodore Deck Ceramique Française" med fokus på fremstillingen af kunstfajance, hvor han vel i starten fik brændt sine arbejder i ovnfabrikken. I 1858 sluttede broderen Xavier Deck sig til værkstedet, hvor han gennem årene spillede en betydelig rolle, og hvor han trådte til som leder, når Théodore Deck ikke var til stede, men ellers sørgede han for, at logistikken fungerede i forhold til produktion og afsætning.

I begyndelsen koncentrerede brødrene Deck sig alene om at producere kakler til ovne, men da dette gik rigtig godt, besluttede de at udvide produktionen til også at omfatte keramik til dekorativ anvendelse i form af individuelt formede arbejder. Virksomheden voksede og i 1869 havde man 18 ansatte, hvor man i 1881 var oppe på 30 ansatte.

Théodore Deck revitaliserede fremstillingen af fajance både gennem ny teknik og former samt eksperimenter med glasurer, men også ved at samarbejde med betydelige franske skulptører og malere i den kreative proces med at designe former og i decorationen.

Théodore Deck var meget interesseret i kemi, hvilket bl.a. ledte til fremstillingen af den specielle turkise glasur "bleu de Deck". Inspirationen til former og motiver til hans arbejder hentede han fra mange forskellige kilder som renæssancen, iznik, islamiske, kinesiske og japanske arbejder, og ikke kun keramiske referencer. Hele livet fortsatte han med at udforske og genopfinde processer fra hedengangne århundreder og fra fjernøstlige kulturer.

Théodore Deck fik i 1887 tilbudt den prestigefyldte stilling som direktør for Manufacture Nationale de Sèvres i 1887, en stilling som han bestred frem til sin død i 1891, men som bogen indeholder meget lidt om, selv om det kunne have været interessant at høre noget om hans betydning for Sèvres. Xavier overtog med Théodores tilbagetreden som direktør for "Atelier Deck" ledelsen af virksomheden og var dets direktør frem til sin død i 1901. Selv om virksomheden fortsatte uden Théodore, så betød hans død i 1891, at fabrikken begyndte at tabe terræn, og i forbindelse med en udstilling med fransk brugskunst i London i 1893 kommenterede en engelsk kritiker de udstillede arbejder således: "the somewhat oldfashioned looking work of X. Deck".

Xavier høstede dog megen ros for fabrikens porcelænsarbejder, et område som Xavier havde arbejdet videre med efter, at Théodore havde forladt værkstedet og videreudviklet med stort held. Efter Xaviers død i 1901 overtog nevøen Richard virksomheden, men denne evnede ikke at videreføre virksomheden, der måtte lukke i 1906.

Théodore Deck var den innovative kraft. Ulig mange af hans kolleger, så delte han gavmildt ud af sine erfaringer fra eksperimenter med alt lige fra glasurfremstilling til brænding. Således publicerede han i 1887 manualen "La Faience".

Et umådelig flot værk om "Atelier Deck" og Théodore Deck i særdeleshed, som absolut kan anbefales, med flotte fotografier og mange fine detailfotos af samlin-

gens værker, så man får lyst til at lægge vejen om fødebyen Guebwiller for at se mere af *Atelier Decks* fantastiske frembringelser, da man her finder *Musée Théodore Deck et des Pays du Florival*, som har en samling på 500 stykker fayencer fra *Atelier Deck*. Dog en bog som ikke er velegnet som sengelæsning format og vægt taget i betragtning!

Gunnar Jakobsen

The Porcelain Cabinet in the Tower Room of Dresden's Royal Palace. Ed. by Anette Loesch. With contributions by Christiane Ernek-van der Goes, Holger Krause, Anette Loesch, Gilbert Lupper, Hans-Christoph Walther, Julia Weber and Ulrike Weinhold. Staatliche Kunstsammlungen, Porzellansammlung, Dresden og Sandstein Kommunikation [Website: <https://www.sandstein.de>], Dresden 2019. 320 s. ill. litt. noter. ib. 48 €.

Porzellankabinett im Hausmannsturm des Dresdner Residenzschlosses. Hrsg. von Anette Loesch. Staatliche Kunstsammlungen Dresden, Porzellansammlung, Dresden og Sandstein Kommunikation [Website: <https://www.sandstein.de>], Dresden 2019. 320 s. ill. litt. noter. ib. 48 €.

Bogværket *The Porcelain Cabinet in the Tower Room of Dresden's Royal Palace/Porzellankabinett im Hausmannsturm des Dresdner Residenzschlosses* er udkommet i anledning af, at audiensgemakkerne og det såkaldte „Tårnværelse“ i Hausmannsturm er reetableret i sin oprindelige pragt, som det så ud før 2. verdenskrig, ja så godt som tilbage til 1719, hvor rummene stod klar til modtagelse af kronprins Augusts [senere August III] tilkommende, samtidigt med at disse rum er åbnet for publikum som en del af Staatliche Kunstsammlungen Dresden, hvilket er i 300-året for rummenes oprindelige ibrugtagen.

Bogværket bringer os således fra omkring 1719 og helt frem til nutiden, hvilket er spændende læsning, specielt essayet om „The Porcelain Cabinet in the Tower Room of the Dresden Residence“, som er skrevet af Anette Loesch, som også har udarbejdet katalogdelen. Essayet ”Museums, Provenance and Restitution: The Case of the Porzellansammlung” af Gilbert Lupfer, som bl.a. beskriver, hvorledes det østtyske styre tilegnede sig borgeres private samlinger, som de solgte til Vesten for at skaffe valuta, er tilsvarende spændende læsning, hvilket også gælder de øvrige essays om bl.a. bygningens historie og restaureringen af bygningen.

Storsamlere af porcelæn, August den Stærke (f. 1670, regent 1694-1733), kurfyrste af Sachsen samt konge af Polen, besad med 35.000 enkeltobjekter datidens om-

fangsrigeste og betydeligste porcelænssamling, som bestod af kinesisk og japansk porcelæn samt porcelæn fra hans egen fabrik i Meißen, som blev etableret i 1710. Hans lidenskab for porcelæn betegnede han selv som ”La maladie de porcelaine”.

August den Stærke fik den idé, at han i Dresden ville have et slot til sin porcelænssamling, Det japanske Palæ, som han gav sig i kast med i 1727, men som han på grund af sin tidlige død i 1733 ikke oplevede at se færdiggjort. Til brug herfor erhvervede han det såkaldte hollandske palæ, der havde fået navn efter den tidligere ejer, den hollandske gesandt, som var afgået ved døden, og som i August den Stærkes ejerskab blev til ”Japanisches Palais”. August den Stærke iværksatte en større ombygning af palæet, som først blev tilendebragt i 1737 af hans søn og efterfølger, Friedrich August III (f. 1696, regent 1733-1763).

Historien om Det japanske Palæ fik vi i *Japanisches Palais zu Dresden · Die Königliche Porzellansammlung Augusts des Starken* [Hirmer, 2014, anmeldt i *keramiske noter 41/2015*].

Da August den Stærke døde i 1733, stod tusinder stykker porcelæn fra hans samling på gulve og borde i Det japanske Palæ. Det var derfor, at Friedrich August III i midten af 1730'erne besluttede at anbringe den fineste del af porcelænssamlingen fra Det japanske Palæ i Tårnværelset i Residenzschloss, der blev indrettet som porcelænskabinet, og som faktisk var det eneste repræsentative udstillingsrum for porcelænssamlingen helt frem til kort før 2. verdenskrig og som udover kinesisk og japansk porcelæn i særdeleshed fremviste de bedste arbejder fra fabrikken i Meißen.

Allerede den 27. august 1939, før 2. verdenskrig brød ud den 1. september 1939, iværksatte man fra centralt hold initiativer til at beskytte kulturelle objekter og kunst, som fandtes i museer samlinger og slotte, og kort efter udbruddet af krigen fremskaffede man trækasser og pakningsmateriale til nedpakning og flytning af porcelænssamlingen i Dresden. Vanskeligt var det, da en hel del af det mandlige personale var indkaldt til militærtjeneste.

Porcelænssamlingen blev anbragt på flere forskellige lokaliteter i Sachsen, i Königstein, Pulsnitz, Rammenau, Reichstädt, Seifersdorf, Schieritz, Weesenstein og Meißen, så alt ikke ville gå tabt under et angreb. De forskellige udlagringsdepoter blev af museets medarbejdere inspiceret regelmæssigt. Alt blev dog ikke udlagret fra starten. Således forblev de udstillede objekter i Tårnværelset helt frem til den 13. august 1943, hvor 45 kasser med porcelæn udover 12 såkaldte dragonvaser blev udlagret på Schloß Schleinitz samtidigt med, at man sikrede sig et eksemplar af hver af de 35 forskel-

lige konsoller, så man i tilfælde af en ødelæggelse af rummet ville kunne rekonstruere rummets i alt 356 konsoller, hvilket jo også viste sig nødvendigt, og som nu er sket.

I 1941 blev der kort før udlagringen bevilget midler til fotografering af en del af porcelænssamlingen i Tårnværelset, men desværre var der kun midler til omkring 140 optagelser, hvorfor optagelserne begrænser sig til den ældre del af porcelænet fra Meißen, dvs noget af det bedste porcelæn fra perioden 1725-1735. Desværre blev ingen af de talrige figurer, som også var placeret i Tårnværelset, fotograferet ved denne lejlighed. De er således heller ikke beskrevet i bogens katalogdel.

Optagelserne, som er på glasplader og med tilhørende papirkopier opklæbet på pap, er af meget høj kvalitet, så selv de mindste fejl i porcelænet fremgår af fotografierne. Heldigvis har disse overlevet krigen og hvad derpå fulgte, hvorfor de kan bidrage til at identificere mistede objekter, hvis de skulle dukke op, specielt efter at de er publiceret i denne bog. Nu er genstandene, hvis man skulle få dem i hænde, jo ikke vanskelige at identificere som tilhørende *Die Königliche Porzellansammlung Augusts des Starken*, idet de er forsynet med inventarnumre, så det tydeligt fremgår, om de stammer fra denne samling.

Royal Air Force og United States Army Air Force's luftbombardementerne af Dresden februar 1945, som i hvert fald set i bakspejlet ikke kunne legitimeres militært, medførte, at bl.a. Residenzschloss og Det japanske Palæ blev stærkt beskadiget, idet Residenzschloss med sine 500 sale og værelser brændte ned, så kun murene stod tilbage og størstedelen af den kostbare indre udsmykning gik tabt.

Desværre blev depotet på Schloß Schleinitz i 1945 efter Den røde Hærs ankomst og erobring af området genstand for massive plyndringer af sovjetiske soldater. Tvangsarbejdere, men også den lokale befolkning havde lange fingre udover det, Den røde Hær hjemtog til Sovjetunionen som krigsbytte. Det var især fra maj 1945 og frem til februar 1947, at genstande gik tabt.

Politiet foretog husundersøgelser i området, hvor en del af det udlagrede porcelæn dukkede op, mens andre genstande var endt på andre tyske museer, som da man blev klar over det, blev tilbageført til Staatliche Kunstsammlung Dresden, men også udenlandske museer har tilbageleveret porcelæn, som kom fra porcelænssamlingen i Dresden. Derudover returnerede Sovjetunionen i 1958 en del af det konfiskerede porcelæn. Men trods disse bestræbelser er der dog fortsat meget store huller i den ellers store samling, som nu består af 19.000 genstande.

En af kokkepigerne på Schloß Schleinitz havde en beundrer i en russisk soldat, som under sit ophold på Schloß Schleinitz forærede hende 66 genstande fra det udlagrede depot, men som nu er tilbageført til Staatliche Kunstsammlung Dresden og er at se i Tårnværelset. Historien er også, at tyske flygtninge, som Schloß Schleinitz også husede, af russerne blev bedt om at lave marmelade, hvor russerne, da slottets beholdning af glas var opbrugt, kom med kostbart Meißen porcelæn, som de fik påfyldt marmelade. Når russerne havde brug for nye forsyninger af marmelade, og tyskerne bad dem om at komme tilbage med det tømte Meißen-porcelæn, gik soldaterne blot over på depotet og hentede "nyt" porcelæn. Hvor de tidligere anvendte var blevet af, får stå hen i det uvisse.

I 1986 startede DDR genopbygningen af museumskomplekset Staatliche Kunstsammlung Dresden, som er blevet fortsat efter genforeningen af de to tysklunde, og hvor man nu siden 1997 har arbejdet på at reetablere det indre af audiensgemakkerne og Tårnværelset. At man har kunnet genskabe det, hænger bl.a. sammen med, at selve indretningen af rummet og dets indhold er meget veldokumenteret, idet rummet i 1896 blev fotograferet og publiceret, samt at man i flere omgange senere fotograferede interiøret, bl.a. i forbindelse med udstillingen "August den Stærke og hans tid" i 1933.

I forbindelse med rekonstruktionen af Turmzimmer blev de 356 vægkonsoller rekonstrueret på grundlag af de før krigen nedtagne konsoller og genopsat, men mange af konsollerne står tomme som en påmindelse om tabet af store dele af porcelænet som følge af 2. verdenskrig.

Katalogdelen, der som tidligere nævnt, er udarbejdet af Anette Loesch, bør også nævnes, både for sine fine illustrationer, s/h for de mistedes vedkommende og nyoptagne højkvalitetsfarvefotografier af de genstande, som fortsat indgår i samlingen, men også for den indsigtfulde tekst, som er skrevet på trods af de manglende genstande, da disse også er fint beskrevne. Der er dog ingen beskrivelser af de talrige figurer, som ses på de gamle interiørfotos fra Tårnværelset.

Porcelænssamlingens personale i Zwinger har gennem en del år arbejdet med at identificere genstande, som uretmæssigt er kommet i museets besiddelse, såkaldt NS-Raubkunst, men hvor nu turen er kommet til at publicere egne tab. Således er henvend en fjerdedel af bogen en nøje gennemgang af det mistede, hvilket har været muligt på grund af den eksisterende historiske fotodokumentation af Tårnværelset, dets interiør og det udstillede porcelæn.

Porcelænskabinetet i Residenzschloss vil sammen med de øvrige museer omkring Residenzschloss være et absolut højdepunkt under et besøg i Dresden, hvor også kunstsamlingen har fået en nyophængning, men selvfølgelig er porcelænsamlingen i Zwinger et mål i sig selv. Læs den spændende bog, som absolut kan anbefales, og besøg de fabelagtige museer, der trods tabene under 2. verdenskrig fortsat er uhyre rige og væsentlige.

Gunnar Jakobsen

Jingdezhen to the World. The Lurie Collection of Chinese Export Porcelain from the Late Ming Dynasty. By Teresa Canepa. Preface by Rose Kerr. Ad Ilisum [Website: <https://www.paulholberton.com/adilissum>], London 2019. 383 s. ill. litt. noter. index. ib. 90 £.

Rose Kerr, frem til 2003 leder af Far Eastern Department ved Victoria and Albert Museum, redegør kort og præcist i sit Preface for forudsætningerne for og udviklingen af den keramiske industri i Jingdezhen samt for afsætningen af de fremstillede produkter, som uddybes nærmere i det indledende afsnit af forfatteren til bogen forskeren Teresa Canepa, som tidligere bl.a. har skrevet "Christian Images in Chinese Porcelain" (2003) og "Silk, Porcelain and Laquer · China and Japan and Their Trade with Western Europe and the World 1500-1644" (2016).

Jingdezhen ligger langt væk fra handelscentre og internationale udskibningshavne, men blev trods dette verdens center for porcelænsfremstilling. Den væsentligste forudsætning herfor var, at byen er geologisk begunstiget af tæt tilgang til enorme forekomster af de råmaterialer, som indgår i porcelænsfremstillingen, bl.a. kaolin, men også at den fornødne arbejdskraft var til stede samt beliggenheden ved floden Chang, der gjorde, at den fremstillede porcelæn kunne nå frem til både de kinesiske kunder og til udskibningshavnene.

For det andet kunne de keramiske virksomheder og deres medarbejdere i Jingdezhen håndtere avancerede højtemperaturovne, der var store nok til at brænde tusindvis af emner i en enkelt brænding.

For det tredje var en effektiv organisering af arbejdet i de keramiske virksomheder, bl.a. med en specialisering af arbejdskraften væsentlig. Specialiseringen bidrog ydermere til at højne kvaliteten af den producerede porcelæn.

For det fjerde formåede man at styre handelen internt samt vedligeholde et komplekst oversøisk handelsnetværk ved hjælp af kinesiske og udenlandske agenter.

Kineserne opfandt porcelænet omkring år 600 e.Kr., og hvor det langt op i tiden lykkedes kineserne at hemmeligholde recepten på porcelænet for europæere og andre, så det først i 1708 gennem eksperimenter lykkedes Johann Friedrich Böttger i Meißen at fremstille det første porcelæn i Europa, mens det i Danmark først lykkedes i 1775, hvor Den kongelige Porcelainsfabrik blev oprettet. Selv herefter kunne kineserne fastholde monopolet som masseproducent af porcelæn.

Betingelserne i Kina for fremstillingen af store mængder eksportvarer var i 1500-tallet frem til omkring 1590 særdeles favorable og porcelænsindustrien ekspanderede med stor hastighed.

Det var tiden, hvor topproducenten, den kejserlige porcelænsfabrik, som også lå i Jingdezhen, for at kunne efterkomme de umådelige bestillinger fra kejserhoffet i Beijing, måtte outsource en del af produktionen til Jingdezhens bedste private porcelænsfabrikker, hvilket indikerer, at kvaliteten af porcelænet hos disse virksomheder har været særdeles høj, en status omkring 20 værksteder eller fabrikker opnåede under kejser Wanli (1573-1620).

Efter lukningen af den kejserlige porcelænsfabrik i 1608 fik mange af fabrikkens meget dygtige folk ansættelse i Jingdezhens private værksteder og fabrikker og bidrog hermed til at højne standarden i al almindelighed, og det gjaldt såvel for produktionen beregnet for det kinesiske hjemmemarked som for eksport.

Den høje kvalitet af den sene Ming-dynastis porcelænsproduktion afspejles af porcelænets sammensætning, idet analyser har vist, at indholdet af kaolin pludseligt øgedes til 50 %, hvorved brændingstemperaturen kunne øges, hvilket indebar en reduktion af antallet af deformerede stykker samt en forøget styrke og kvalitet af masse og glasurer.

Dette bidrog også stærkt til at øge produktionen, for ikke at sige masseproduktionen af eksportvarer, hvor en del af de masseproducerede varer var af ringe kvalitet, men man kunne det hele, også fremstille det såkaldte "ko-sometsuke porcelæn" til den japanske te-ceremoni, hvor porcelænet ikke skal være for perfekt.

Dekorationen af 1500- og 1600-tallets eksportporcelæn er hovedsagelig udført i underglaseret koboltblåt - det såkaldte Kraak-porcelæn, som vist har fået navn efter den skibstype, som portugiserne anvendte på Kina-handelen.

Jingdezhen to the World behandler Jingdezhens produktion af eksportporcelæn 1570-1643, hvor kvaliteten er i top, når det ikke lige drejede sig om de masse-

producerede varer, og det er ikke kun eksporten til Europa, men eksporten til den øvrige del af verden.

Katalogdelen, som er på godt 300 sider, er opdelt i 5 afsnit: Kraak and Trade Porcelain · Kraak Armorial Porcelain · Transitional Porcelain · Ko-sometsuke Porcelain · 'Hatcher Junk' Porcelain. Samlingen der består af omkring 170 stykker porcelæn beskrives gennem 127 numre.

Forfatteren Teresa Canepa leverer fine beskrivelser af de enkelte objekter i The Lurie Collection med henvisninger til sammenlignelige objekter, der enten befinder sig i museer eller private samlinger rundt om i verden samt beskrivelser i anden litteratur. Dertil kommer fotografier af skår fundet under udgravninger i Jingdezhen, hvor man indtil videre har udgravet 14 værksteder og fabrikker og dermed også i et vist omfang kan afgøre, i hvilken virksomhed det enkelte stykke er fremstillet.

I samlingen indgår også nogle få stykker af den keramik, som er hentet op fra havbunden fra den i 1643 sunkne såkaldte "Hatcher Junk", som indeholdt mere end 25.000 stykker intakt porcelæn. Fund som også kan medvirke til datering.

Et umådeligt spændende bogværk, der tilfører yderligere ny viden til historien om porcelænsbyen Jingdezhen og dens fantastiske porcelæn samt udviklingen i design og dekoration for at kunne tilgodese kundernes ønsker, såvel de store asiatiske handelskompagnier, som det nederlandske VOC som deres kunders mere individuelle bestillinger, fx i form af en dekoration med kundens våbenskjold.

Jeg kunne dog godt have forestillet mig bedre illustrationer, idet fotografierne efter min opfattelse ikke yder genstandene retfærdighed, måske endda tværtimod. Der ligger ligesom et tågeslør henover fotografierne, og overgangen mellem objekt og baggrund går næsten over i et, så konturerne til en vis grad går tabt. Det er således vanskeligt at se detaljerne både i bemaling og dekoration i form af påsatte relieffer. Lyssætningen i forbindelse med optagelserne gør også, at der er dobbeltskygger på flere optagelser.

For en enkelt skåls vedkommende, s 116-117, har man valgt at vise det indvendige af skålen, som flere andre skåle, ucentreret, og derudover supplere med 8 mindre fotos for at vise alle hovedmotiverne på skålens yderside, men uden at layouteren eller forfatteren er opmærksom på, i hvilken rækkefølge de burde have været vist, for at følge forløbet af dekorationen. Dertil kommer så, at fotografierne er lidt for små og uskarpe og bliver mere antydninger end beskrivende, så udbyttet af fotoserien forbliver begrænset.

Da kvaliteten af gengivelsen af objekterne er vigtig for forskere og samlere i forhold til sammenlignelige objekter, er det en meget væsentlig mangel ved bogværket, at billedmaterialet ikke er optimalt. Fotografierne burde simpelthen have været skarpere og uden forstyrrende skygger.

Bogværket er endvidere illustreret med malerier, hvor porcelænet optræder, desværre en anelse mørke, hvilket kan skyldes, at de enkelte malerier fra den tid kan være meget mørke i sig selv, men også lyssætningen under fotograferingen eller reproarbejdet i trykkeriet kan være problemet, for godt reproarbejde kan gøre underværker med gode optagelser.

Gunnar Jakobsen

Seladon im Augenmerk. Jadegleiche Porzellane und ihre Meister in Longquan, VR China. Von Anette Mertens mit Mareile Flitsch. Arnoldsche Art Publishers [Website: www.arnoldsche.com], Stuttgart 2019. 240 s. ill. litt. noter. ib. 48 €.

Seladon im Augenmerk fortæller historien om celadonporcelænet fra Longquan, de tekniske processer, lige fra forberedelsen af massen og formgivningen frem til glaseringen og brændingen, skrevet af to kyndige forfattere, keramikere og sinolog (en der beskæftiger sig med kinesisk sprog og kultur) Anette Mertens og teknolog Mareile Flitsch, som kommer godt rundt om emnet lige fra den tidlige start frem til nutiden, som i bogen er repræsenteret ved en række nutidige individuelle værksteder, der lige nu udstiller i Völkerkundemuseum ved universitetet i Zürich, hvilket også er anledningen til publiceringen af dette værk om celadonporcelænet fra Longquan.

Anette Mertens har beskæftiget sig intensivt med den tekniske udvikling af porcelænsfremstillingen i Longquan lige fra den kollektiverede reetablering i slutningen af 1950'erne, med en fornyet nedgang i 1990'erne, redningen af håndværket med en overgang fra brændefyring til gasfyrede ovne i slutningen af 1990'erne som led i en privatisering af værkstederne.

Der har i det sydlige Kina været tre steder, som har domineret den keramiske produktion gennem de sidste tusinde år, og det er Jingdezhen, Dehua og Longquan. De to første producerede hvidt gennemskinneligt porcelæn, mens porcelænet fra Longquan var glaseret med en celadonglasur, som kan være jadefarvet, lysegrøn, olivengrøn, grågrøn eller gråblå. Celadon fremkommer ved en reducerende brænding af porcelæn og stentøj, hvor enten leret eller glasuren indeholder jern. Årsagen til, at man ikke fremstillede hvidt porcelæn i Longquan kunne være, at porcelænsleret ikke var af samme

fine kvalitet som i Jingdezhen og Dehua, og dermed var glasuren med til at skjule, at porcelænet ikke var helt så hvidt som ønskeligt.

Celadon-porcelænet fra Longquan opstod under Jindynastiet (265-316), men fandt først sin endelige form efter 960 og havde sin blomstringstid under Yuandynastiet (1279-1368) frem til Ming-dynastiet (1368-1644). Arkæologer har gennem omfattende undersøgelser i Longquan-området fundet frem til mere end 500 historiske "ovne" [= værksteder], hvor man har produceret celadon-porcelæn.

Den første Ming-kejser Hungwu flyttede den strengt kontrollerede og statsligt understøttede porcelænsproduktion til Jingdezhen, hvilket var starten på nedturen for celadon-porcelænet fra Longquan, som allerede fra anden halvdel af 1300-tallet næsten var fuldstændig fortrængt af det blå-hvide porcelæn fra Jingdezhen. Kvaliteten forringedes, værksteder lukkede, mens den mundtligt overleverede viden om fremstillingsprocessen efterhånden gik tabt, hvilket resulterede i, at produktionen af celadon-porcelæn helt ophørte.

Genoplivningen af porcelænsproduktionen og dermed også produktionen af celadon-porcelæn i Longquan er tæt knyttet til Kinas politiske og industrielle udvikling, som i meget korte træk kan skitseres som følger:

Ministerpræsident Zhou Enlai besluttede i 1957, at de berømte "ovne" fra den kinesiske porcelænshistorie hurtigst muligt skulle restaureres og tages i brug, således også "ovnene" i Longquan. Med støtte fra forskellige statslige organer fulgte genoptagelsen af produktionen. Således blev der opført 9 såkaldte drageovne til den nye porcelænsproduktion. I 1957 blev Den statslige Porcelænsfabrik Longquan oprettet, herunder fem andre fabrikker i området. Produktionen var manuel og bestod de første år af blå/hvidt porcelæn, som med stor succes allerede blev produceret i store mængder af de statslige fabrikker i Jingdezhen.

En ny generation af keramikere fik til opgave at modernisere produktionen i Longquan samt at få genoptaget produktionen af celadon-porcelæn. Således indførte man i 1965 de nyopfundne halvmekaniserede inddrejningsmaskiner og afdrejningsmaskiner, som medførte en seksdobling af produktionen.

Efter afslutningen af Kulturrevolutionen (1966-1976) fortsatte udgravningerne og udforskningen af celadon-porcelænet, og i 1983 blev Mao Zhengcong (f. 1940), som en årrække havde været ansat i Longquan-fabrikens forskningsafdeling, og som tilskrives moderniseringen af produktionen, leder af den nyoprettede Longquan Celadon-fabrik, hvor man af miljøhensyn stod over for store ændringer i produktionen. Drage-

ovnene slugte store mængder af brænde og forurenet meget, hvorfor brændingen som i Japan og Korea skulle omlægges til mere miljøvenligt brændstof.

Forsøg med tunnelovne, fyring med kul, forskellige olie- og gasarter, førte til en omfattende ændring af arbejdsprocesserne for at kunne overgå til anvendelsen af moderne gasovne med tilpasning af de komplicerede brændinger. Ved overgangen til gasfyrede ovne gik mange brændingsmestres drøm i opfyldelse om en bedre kontrol med brændingsprocessen.

Som led i overgangen til markedsøkonomi i 1990'erne blev Longquan Celadon-fabrik lukket og personalet afskediget, hvorved den sikre statslige forsørgelse forsvandt fra 1996. Lukningen gav også nye muligheder, hvor flere med en beskedent startkapital oprettede nye virksomheder og med stor succes, blandt andre Mao Zhengcong.

Samtidigt hermed blev håndværket en integreret del af regeringens program for bevaring og fremme af den nationale kulturarv. Fire celadon-mestre fik i 2006 titel af "levende kulturarv" og dermed betroet bevarelsen og videreførelsen af den håndværksmæssige viden, heriblandt Mao Zhengcong.

I 2009 blev celadon-brændingsteknikken fra Longquan optaget på UNESCOs liste over immatriel kulturarv. Da optagelsen skete, var endnu to drageovne i drift og producerede celadon-porcelæn, som man gjorde fra det 8. frem til det 13. århundrede. Nu er der mig bekendt kun en enkelt drageovn i drift.

Når der graves i området, dukker mængder af skår op, som mestrene gennem årene har skabt store samlinger af. Skårne anvendes som referenceramme, idet de holdes op mod egne værker og bringer ny viden, som den enkelte mester kan anvende i sit daglige arbejde, men som han også deler med kollegerne. Skårene udstilles i de enkelte værksteder, men vises også i forbindelse med udstillinger. I denne sammenhæng har Longquan Celadon Museum også spillet en stor rolle i genoplivelsen og videreudviklingen af celadon-porcelænet.

17 af de nulevende keramiske mestre har hver fået 4-8 sider i bogen, hvor man får deres historie og får et indblik i deres kunnen.

Bogen er smukt illustreret med fine fotografier af specielt de nulevende mestres smukke porcelæn, mens kun enkelte historiske objekter har fundet vej til bogen. Hertil kommer gode fotografier af arbejdsprocesser fra værkstederne samt instruktive tegninger, gamle som nye.

Bogen er en detaljeret, velfortalt og spændende fremstilling af celadon-porcelænets historie, som absolut kan anbefales.

Gunnar Jakobsen

Materiality: The Miller Ceramic Art Collection. By Wayne Higby et al. Arnoldsche Art Publishers [Website: www.arnoldsche.com], Stuttgart 2019. 304 s. ill. ib. 38 €.

Bogen indledes med essayet "Materiality: The Miller Ceramic Art Collection. Understanding How It Is Made" af bogens redaktør, professor i "ceramic art" og direktør for Alfred Ceramic Art Museum ved Alfred University, Wayne Higby om samleren Marlin Miller og dennes to ægtefæller samt samlingens tilblivelse, og hvorfor samlingen vil blive doneret til "Alfred":

I think it is because when you go through the fun of collecting, it is the collection really, and you enjoy living with it every day. All the memories about how you came to know a piece and the artist are collected - assemblies of different aspects you know, but then you get to the point where you say, I am not going to live forever. So what is going to happen to this? When I think about the collection of ceramics, I think of Alfred, which is still the number one ceramics program in the United States. I discovered in my international travel that everyone knows about Alfred's ceramic art program all over the world. It just seems logical to get it to Alfred, so other people can use it. It seems like taking it back home. Marlin Miller

The Miller Ceramic Art Collection, samlet fra begyndelsen af 1970'erne, omfatter mere end 200 værker fra 1910 og frem til i dag. Marlin Miller og hans første ægtefælle Marcianne Maple er begge uddannede fra Alfred University i New York, han i "ceramic engineering" og hun i "ceramic art". Vel efterhånden som økonomien tillod det, tog samlingen form.

Bogen indholder to omfattende "billedgallerier", som begge indledes med et essay med henvisninger til det efterfølgende billedmateriale, hvor kunsthistorikeren Sequoia Miller beskriver den amerikanske og europæiske del af samlingen i artiklen "The Miller Art Collection: A century of ceramics", mens kunsthistorikeren Meghan Jones skriver om den japanske del af samlingen i artiklen "Traces carrying on human tradition. Modern and Contemporary Japanese Ceramics in the Miller Collection".

Teksterne til de enkelte keramiske genstande er meget kortfattede, idet det alene fremgår, hvem ophavsmanden m/k er, værkets titel, fremstillingsår og teknik samt mål angivet i den britisk-amerikanske længdeenhed "inch" og ikke i cm. 1 inch = 2,54 cm. Vil man

vide lidt mere om de enkelte keramikere og deres værker, så må man ty til indexet og så se, om der står mere om keramikere og værkerne i essayene, hvilket ikke er tilfældet for alle.

En hjørnesten i samlingen er forbindelsen til "Alfred", idet samlingen omfatter mange værker af undervisere og elever fra Alfred, men også kunstnere og keramikere uden forbindelse til "Alfred" er repræsenteret, således adskillige væsentlige europæiske keramikere og kunstnere som engelske Bernhard Leach, Lucie Rie, Hans Coper, Ruth Duckworth, Gordon Baldwin og Jennifer Lee m.fl., svenske Eva Hild, tyske Ursula Scheid og Gerald Weigel, belgiske Pieter Stockmans, mens Bodil Manz og Alev Siesbye er alene om at repræsentere Danmark, hver med et enkelt værk. Af japanske keramikere kan bl.a. nævnes Yoshikawa Masamichi, som lige har været udstillingsaktuel i Ann Linnemann Studie Galleri sammen med Karen Bennicke, tilsvarende Shozo Michikawa for nylig udstillingsaktuel sammen med Hans Vangsø hos A. Petersen, mens Shimaoka Tatsuzō og selvfølgelig også Hamada Shōji udover adskillige andre japanske keramikere er repræsenterede.

Af de mere kendte amerikanske kan nævnes Karen Karnes, Betty Woodman, Warren Mackenzie, John Mason, Ken Price, Peter Voulkos og så selvfølgelig Wayne Higby.

Bogen afsluttes med et kort essay af arkitekten Michael Mckinnell "Marlin Miller - Patron: A Very Personal Contribution", der er ledsaget af en række bygningsfotos, som viser udsmykningen af de 6 bygninger, hvor Marlin Miller som bygherre har samarbejdet med Michael Mckinnell.

Bogen er forsynet med et index, hvilket er rigtig fint, men savne kunne jeg godt, at der havde været korte biografier over de repræsenterede keramikere, som fx i de store kataloger fra Grassi Museum med keramiske nyhvervelser, specielt da flere af de repræsenterede keramikere ikke er særlig kendte i Europa.

Fotografen Brian Oglesbee, der er kendt for sine kunstneriske optagelser af kombinationen vand og menneskelegeme, har forestået fotograferingen af alle keramiske værker og bygninger til bogen. Oglesbees fotografier af arkitektur og udsmykninger er meget vellykkede, mens hans lysætning af keramikken gør, at form og stoflighed i stort omfang går tabt, hvilket er rigtig ærgerligt. Keramikken dør simpelthen. Forudsætningerne for, at et fotografi af et keramisk værk er godt, er at fotografiet klart gengiver *form, farver og stoflighed*, hvilket for mange af bogens værkers vedkommende ikke er tilfældet.

Endvidere skæmmes essayene af forkerte orddelinger. Uagtet kommentarerne til bogen, som også ledsagede en udstilling af ”The Miller Ceramic Art Collection” i Alfred Ceramic Art Museum, så er det en fin og spændende samling, som ethvert museum ville være himmelhenrykt over at modtage.

Gunnar Jakobsen

Maiolica before Raphael. Italian ceramics before 1500. By Elisa P. Sani, Matthew Reeves and Justin Raccanello. Preface by Timothy Wilson. Paul Holberton Publishing [Website: <https://www.paulholberton.com>], London 2017. 248 s. ill. litt. noter. hf. 40 £.

I de sidste 15 år er der udkommet en stor mængde internationale publikationer om italiensk majolika, ikke mindst kataloger fra privatsamlinger og store museumssamlinger i engelske, amerikanske, tyske og italienske museer, samt herunder i al beskedenhed mit eget katalog fra 2006 om spansk, italiensk og fransk majolika og fajance i Det danske Kunstindustrimuseum, nu Designmuseum Danmark.

Man kan derfor spørge, om alt nu ikke er opdaget og udredt, og om der virkelig er behov for endnu en bog om emnet? Denne bog beviser på en velgørende måde, at det er der, for den griber tingene an fra en ny vinkel, og fortæller historien om den del af majolikaen, den tidlige fra perioden ca. 1300-1500, som primært er ornamentalt dekoreret, og som både i indsamling og publikationer længe stod i skyggen af højrenæssancens majolika med figurative fremstillinger, ikke sjældent baseret på forbilleder fra maleren Raphael, deraf bogens titel. Dertil kommer, at majolikaforskningen hele tiden gør nye opdagelser. Nye udgravninger i flere byer i Toscana har pludselig ændret billedet af fremstillingssteder, så f.eks. det, man indtil for nylig troede var fremstillet i Faenza eller Deruta, nu mange gange viser sig at være fra Pesaro, ligesom nye værkstedsnavne og keramikere kan identificeres. Disse nye forskningsresultater er inkluderet i bogens fortællende tekst og katalog.

Bogen har flere afsnit og forfattere. Det første er skrevet af en garvet majolikaforsker, Elisa P. Sani, tidligere Victoria & Albert Museum i London, som har været bidragsyder til en række større samlingskataloger fra engelske og italienske samlinger i de senere år. Indledningsvis beskriver hun arbejdet i keramikværkstederne, materialer, teknik og arbejdsgang samt produktionsmængden. For den helt tidlige keramik, bl.a. fremstillet i Orvietoområdet, nævner hun dekorationer i den karakteristiske farvebrug manganlilla og kobbergrøn, henviser til motivforbilleder bl.a. i romansk arkitektur, og nævner kirken som en stor aftager af keramikken. Før år 1400 kommer den blå farve frem, og intense blå

plantedekorationer i mange varianter suppleret med fugle og harer ses på majolika fra bl.a. Firenze og Faenza. Kundekredsen bliver mere verdslig, med tiden bestilles hele servicen med heraldiske tegn til adelsfamilier, og apoteker bliver storaftagere af majolika. Som eksempel nævnes det store apotek ved Santa Maria Nuova i Firenze, som fra 1427-1431 aftog flere tusind stykker keramik. Den blå farve vedbliver med at være populær, men motiverne ændrer sig under indflydelse af islamisk og spansk keramik og med tiden også kinesisk porcelæn, der især påvirker majolikaproduktionen i Venedig. Ved 1400-tallets slutning ses nye motiver, indskrifter og profilportrætter.

Pointerne i det indledende afsnit følges op i detaljer i bogens tredje del, skrevet af Elisa P. Sani og Matthew Reeves, hvor 43 genstande fra perioden 1300-1500 illustrerer det netop skitserede. Hver genstand forsynes med indgående beskrivelser af motiv, ejerforhold, produktionssted m.m. Der indledes med en række primært grøndekoreret majolika fra Orvieto og Montelupo fra perioden 1280-1440, følges op med blådekorerede stykker fra Montelupo fra perioden 1420-1450 og siden med flerfarvede stykker fra bl.a. Montelupo, Deruta og Pesaro med heraldik og profilportrætter i planteornamentik. Endelig behandles en blandet gruppe fra Napoli, Pesaro og Faenza, nogle med porcelænsinspireret blå dekoration fra 1470-1490, og desuden samtidige stykker med dekoration i begitning fra Ferraraområdet.

En god kilde til at få viden om majolikaens udseende og brug foruden genstandene selv er samtidens billedkunst. Her er det en stor kvalitet ved bogen, at den rummer en generøs mængde gengivelser af samtidens italienske og nederlandske malerier, hvor majolika indgår. Det er sjældent, at der i majolikabøger har været mulighed for og tilladelser til at bringe billedkunsten så markant ind til sammenligning.

I bogens andet afsnit fortæller Justin Raccanello, en af de førende handlere med majolika igennem mange år i London og Italien, den fascinerende historie om, hvordan en gryende interesse for den tidlige majolika opstod fra 1870'erne, hvor et netværk af samlere, sælgere og museumsfolk distribuerede keramikken til museer og privatsamlinger. En af de første, som fik øje på den tidlige majolikas kvaliteter, var den engelske maler C.F. Murray, der hørte til i kredsen omkring prærafaelitterne og John Ruskin. Han købte bredt ind af italiensk kunst generelt og af majolika og solgte bl.a. til Victoria & Albert Museum. En italiensk parallel til Murray var den italienske maler og handler Stefano Bardini, der fra Firenze 1881-1914 solgte til tyske museer, bl.a. til Kunstgewerbemuseum i Berlin, hvor direktøren Wilhelm Bode også købte fra tyske privatsamlinger. Tilsvarende initiativer nævnes med

indkøb til Louvre i Paris og Metropolitan Museum i New York, hvor et andet tæt netværk af samlere, handlende og museumsfolk var involveret, en interessant beretning.

Bogen er i stort format og fotosiden ualmindelig vellykket med store gengivelser af genstandene. Det giver et fint indtryk af motivedetaljer, glasurer og farver og perspektiveres yderligere af de fine gengivelser af billedkunst fra samtiden. Kapitlerne er velskrevne, dokumentationen god og relevant, det er en fornøjelse at gennemlæse dette nye bidrag til majolikaforskningen.

Ulla Houkjær

Designforsker, mag. art. og cand. mag.

Ceramics and the Museum. By Laura Breen. Bloomsbury Visual Arts [Website: <https://www.bloomsbury.com.uk>], London 2019. 240 s. ill. litt. noter. index. ib/hf. 65/19,99 £.

Dette er ikke en letlæst bog, og det er ikke en praktisk håndbog i, hvorledes museer skal udstille keramik i dag, hvad titlen og kapiteloverskrifter måske kunne antyde. Hovedemnet for bogen er at belyse de teoretiske overvejelser, der har påvirket og ændret synet på og udformningen af moderne keramik, særligt kunstnerkeramik i perioden fra før 2. Verdenskrig til i dag. Det gælder den akademiske diskurs, som er foregået imellem de keramiske kunstnere selv, kritikere, det akademiske miljø, uddannelsessteder, gallerier, museer, sammenslutninger og foreninger appliceret specifikt på forholdene og debatten i England i den givne periode.

I fem kapitler trækkes linjer op, der forsøger at påvise, hvilke standpunkter, som har gjort sig gældende i debatten, når det gælder keramikens rolle i det kunstneriske hierarki generelt. Det er f.eks. diskussionen om keramik som fri kunst, om keramik som konceptuelt begreb, den keramiske proces som et udtryk i sig selv i udstillingssammenhæng, forholdet imellem håndværk, industriel produktion og individuel skaben, distributionsforhold o.m.a. I bogen udfoldes debatten dels ud fra et kunstsyn baseret på den franske sociolog og antropolog Pierre Bourdieus teser og de franske strukturalister, dels ud fra en detaljerig diskussion baseret på inddragelse af et utal af engelske kritikeres holdninger, fra Roger Fry (ca. 1900) over Bernard Rackham (1920'erne) til Philip Rawson (1970'erne) og senere Peter Dormer (1990'erne). Ligeledes inddrages keramiske kunstnere fra Bernard Leach til nutidens Edmund de Waal, Philip Eglin, Grayson Perry og Clare Twomey for blot at nævne nogle få. Dette er kun en brøkdelen af den meget store mængde

forskere, kritikere og keramikere samt andre deltagere i debatten fra alle årtier fra 1930'erne og frem som udførligt nævnes, diskuteres og citeres i bogen. Dertil kommer henvisninger til periodespecifikke diskussioner i forskellige keramiske tidsskrifter især fra perioden imellem 1970'erne og 1990'erne. Fordi bogen er så detaljeret, må anmeldelsen blive summarisk.

Hovedvægten i bogen ligger netop på perioden fra 1970'erne til 1990'erne, og på de diskussioner om den frie kunsts rolle generelt, som lidt senere fik betydning også for den keramiske verden. Blandt bogens fokuspunkter er bl.a., hvorledes den beskrevne kunstdiskussion har påvirket indsamlingen og udstillingen af keramik i museer, bevillinger til kunstnerisk aktivitet og uddannelser i det offentlige system og dermed også den politiske faktor i kunstverdenen, driften af faglige foreninger, galleriers distribution, samlerinteresse og den enkelte keramikers selvopfattelse som kunstner for blot at nævne nogle hovedtemaer.

Selv om det kan være svært for danske læsere at følge alle argumenter i bogen, hvis man ikke i forvejen er overordentlig godt orienteret om engelsk keramisk kunst og kunstdebat og agenterne i den verden, er det netop diskussionen af disse generelle problemstillinger, der gør, at bogen er relevant også for ikke engelske læsere. For debatten om keramikens status i kunstens verden og dens funktion i en mere skulpturel sammenhæng i moderne kunst over for brugskeramikens udbredelse og funktion kan løftes ud af en national kontekst og ses i en større international sammenhæng. Det er en debat, der har været og er normgivende for mange af de nybrud, som ses også i den danske keramiske verden netop nu. Den kom f.eks. til udtryk i udstillingen *Momentum* på Clay Keramikmuseum Danmark, sidste år, og i den medfølgende publikation til udstillingen bl.a. i den amerikanske kunsthistoriker Glenn Adamsons essay "The Rise of the Hyper Pot". Man kan derfor med udbytte spejle den nuværende danske debat og udvikling i den engelske situation, som den beskrives i bogen, og gøre sig tanker om ligheder og forskelle, og om i hvor høj grad internationalisering i kunstverdenen og formidling via nye medier har gjort det af med særlige nationale træk eller ikke.

Ulla Houkjær

Designforsker, mag. art. og cand. mag.

Objects in Frames. Displaying Foreign Collectibles in Early Modern China and Europe. By Anna Grasskamp. Verlag Dietrich Reimer [Website: <https://www.reimer-mann-verlag.de>], Berlin 2019. 246 s. ill. litt. noter. ib. 39 €.

Under denne lidt kryptiske titel gemmer sig en undersøgelse af, hvorledes to forskellige civilisationer, den kinesiske og den europæiske, i det 16. og 17. århundrede inkorporerede elementer i form af indsamlede genstande fra hinandens kulturer i sjældne samlinger som f.eks. kongers kunstkamre, de kinesiske kejsers samlinger, rige handelsmænds og videnskabsmænds private samlinger, og hvorledes de betragtede, systematiserede og beskrev disse fremmede objekter. Dels indrammede eller monterede de objekterne helt konkret i holdere, møbler eller bestemte enheder og rum, dels indrammede de dem i overført betydning i en ny geografisk, sociologisk og kulturel kontekst, et transkulturelt rum, hvori man forstod genstandene på en bestemt måde i en given periode, indtil nye tider og ny viden om en fremmed kultur bragte andre fortolkninger og forståelser på banen.

Forfatteren har valgt at belyse dette interkulturelle aspekt ud fra flere synsvinkler og applicere det på udvalgte stofområder. Et kapitel drejer sig om kunsthåndværk: om hvorledes europæere betragtede, udstillede og monterede kinesisk porcelæn, der kom til Europa i det 16. og 17. århundrede. Et andet handler om naturgenstande, hvor koral er brugt som eksempel på, hvorledes europæerne så på fremmede naturelementer og inkorporerede dem i deres samlinger. Modsat skitseres i et andet kapitel, hvorledes kineserne opfattede og samlede på europæiske videnskabelige instrumenter, og her er astronomiske instrumenter som astrolabier og mekaniske som ure brugt som eksempler.

Formålet med analyserne er at afdække, hvilke filosofiske, sociologiske og danneskulturelle opfattelser, der herskede i de givne perioder i de to civilisationer, og hvilken betydning de fik for opfattelsen af det ”fremmede”.

I denne anmeldelse fokuseres udelukkende på kapitel 1 i bogen, som omhandler montering af materialet porcelæn. I det 16. århundredes Europa betød opdagelsesrejser og øget kolonialisering af andre verdensdele, at en mængde hidtil ukendte materialer og genstande strømmede ind i Europa. Nogle var naturmaterialer, som f.eks. strudseæg, nautilusskaller, koral, metaller som sølv og guld eller sjældne træsorter, andet ville man i dag kategorisere som etnografika, og dertil kom yderligere en kategori som f.eks. mønter, glas eller porcelæn, ting forarbejdet af mennesker af naturens materialer. I det 16. århundrede begyndte

genstande af disse materialer at optræde i europæiske fyrsters og rigmænds kunstsamlinger. For at understrege eksklusiviteten udfærdigedes f.eks. eksklusive pokaler, hvor nautiluskonkylier blev monteret i sølv eller guld. Det beskrives, hvorledes også kostbart kinesisk porcelæn blev monteret i holdere af guld- og sølv og dermed fik ikke blot en anden økonomisk værdi, men også en ny æstetisk og kulturel betydning. Når det orientalske objekt monteredes i en holder udført efter europæisk smag af europæiske guldsmede – mødtes to verdeneres håndværksekspertise, og genstandene kunne bruges i en ny europæisk kontekst som pragtobjekter til at vise frem, skænke andre eller bruge ved festbanketter. Ofte forsynedes monteringerne med personlige og slægtsrelaterede symboler eller indskrifter. Forfatteren fremhæver flere bevarede genstande af denne karakter, som alle stammer fra oprindelig tyske samlinger og sammenholder dem med beskrivelser i bevarede samlingsinventarier fra tiden, bl.a. fra to storkøbmænd fra Augsburg, Caspar Felckhammer (1535-1573) og Octavian Fugger (1549-1600), eller fra Henrik VIII's samling i England. Det er vigtigt at holde sig for øje, hvilket fremgår af inventarierne, at man på det tidspunkt ikke vidste, hvorledes porcelæn var fremstillet, nogen forestillede sig f.eks., at det bestod af knuste muslingeskaller.

I det 17. århundrede voksede importen af kinesisk porcelæn, og man begyndte nu at skelne imellem mere almindeligt brugsporcelæn, som ikke monteredes og sjældenheder, som indgik i samlinger og monteredes. I et afsnit beskrives ud fra få genstande eksempler på forskellige dekorative monteringer, nogle til skåle og vaser, hvor monteringen fremhæver form og motiver, men samtidig har sin egen frie dekoration, og andre til kander og mindre skåle, hvor hanke, tud låg o.a. kan gøre pragtgenstanden mere brugsrettet. I det følgende går forfatteren ind på en definition af terminologien for denne type monteringer, dels på tysk, dels med det begreb, som hun overordnet benævner kategorien med: det oldgræske ord *parergon*, der egentlig ordret betyder et tillæg eller supplement til et værk. Hun følger ordets brug i litteraturen, fra oldtiden hos Plinius d. Ældre og Quintillian, hvor det primært blev anvendt om billedkunst over 1500-tallet, hvor betegnelsen udvidedes til også at omfatte ”pynt” eller et supplement” på genstande til en mere omfattende brug af ordet i moderne tid hos f.eks. Immanuel Kant, der anvender det om både skulptur, maleri og arkitektur eller senere den franske filosof Jacques Derrida, der bruger ordet i en abstrakt og konceptuel sammenhæng. Uanset hvad betød objektmonteringerne, at de blev *parerga*, et supplement til et oprindeligt emne eller materiale, der dermed undergik en æstetisk nyfortolkning i europæisk regi.

Som kontrast til det netop beskrevne afslutter forfatteren kapitlet med at undersøge, om der er monteringer på kinesisk porcelæn fra det 16. århundrede, i Mingperioden, og i så fald hvordan de ser ud. Det viser sig, at der kun i yderst sjældne tilfælde ses monteringer af samme karakter som i Europa, der indeholder egne dekorative elementer og helt omslutter genstanden. På kinesisk porcelæn, især stykker fra Song perioden, der samledes i Mingperioden, ses helt glatte metalbånd, ofte af kobber yderst langs en genstands rand, hvor det kinesiske porcelæn ikke er glaseret. Her kan man for alvor tale om en diskret indramning. Bortset fra det reserveres mere skulpturelle og dekorativt udarbejdede monteringer i Kina til at indfatte naturgenstande. Det kan være strudseæg, som man i Mingtiden opfattede som drageæg, det kan være stykker af næsehorn, af koral eller jade. Når porcelæn får et supplement, sker det oftest i form af en løs fod af porcelæn eller træ, altså et tillæg, som ikke griber direkte ind i den visuelle oplevelse af tingen, men snarere fremhæver genstandens egen æstetik og accentuerer den i rummet, den står i. Den kinesiske opfattelse af genstandens æstetik er således ganske anderledes end den europæiske iscenesættelse via parergon.

I bogens tre følgende kapitler uddyber forfatteren pointerne om kulturel transformation i forhold til helt andre objektgrupper end porcelæn. Bogen bygger på en disputats fra 2013 fra Leiden universitet, og forfatteren har bibeholdt tekstens høje abstraktionsniveau og kompleksitet i denne bog, der har få illustrationer. Den kræver derfor sit at læse, men teksten rummer mange interessante pointer om transkulturelle problemstillinger ikke mindst nu, i en tid, hvor Kina og Europa igen er begyndt at se hinanden an, og forskelle imellem opfattelsen i øst og vest af mange fænomener igen bliver tydelige og kræver undersøgelse og forklaring. Her kan et perspektiv, der går 500 år tilbage godt give stof til eftertanke.

Ulla Houkjær

Designforsker, mag. art. og cand. mag.

Anmeldes i keramiske noter 52/2020

Rose Eken Artefacts. Af Rose Eken. Booklab [Website: www.booklab.dk], Skanderborg 2018. 228 s. ill. noter. dansk og engelsk tekst. ib. oplag 500. 295 kr.

Rose Eken · Afterbeat. Af/by Henriette Noermark. Horsens Kunstmuseums Forlag [Website: www.horsenskunstmuseum.dk], Horsens 2018. 78 s. ill. 125 kr.

---

bøger og kataloger sælges/byttes til anden litteratur

Litteratur om danske keramikere, fx Thorvald Bindesbøll, Gutte Eriksen, Jean René Gauguin, Niels Hansen Jacobsen, Karl Hansen Reistrup, Knud Kyhn, Jais Nielsen, Erik Nyholm, Patrick Nordström, Axel Salto, Nils Thorsson, Gertrud Vasegaard og Bjørn Wiinblad samt mange andre, også flere af de næsten glemte, herunder mange småtryk. Derudover litteratur om Alumina, Bing & Grøndahl, Hjorths Fabrik, P. Ipsens Enke, Den kongelige Porcelainsfabrik, Knabstrup Lervarefabrik, Kählers Værksted og Saxbo m.fl. Kontakt Gunnar Jakobsen, tlf: 61 72 05 30 eller email: gj.ccta@post.tele.dk.

Keramikkens Venner og Persondataloven

Keramikkens Venners kasserer vedligeholder foreningens medlemsfortegnelse, der indeholder de personoplysninger, som er nødvendige for foreningens drift, og det er:

- Fulde navn (2 navne for parmedlemmer)
- Postadresse
- Emailadresse (evt. 2 emailadresser om ønsket)
- Telefonnummer (frivilligt, men praktisk i tilfælde af ændring af arrangementer)
- Forsendelsesmåde vedr. medlemsblad (email eller papirkopi per post)
- Betalingsstatus vedr. kontingent.

Oplysningerne, som ikke betragtes som "følsomme" opbevares i Betalingservice (NETS), hvor de er beskyttet af adgangskontrol og kopieres til PC for adressering af medlemsblad, nyhedsmails etc.

Foreningen videregiver ikke disse oplysninger til formål, der er foreningens drift uvedkommende.

Medlemmer har de rettigheder, persondataloven foreskriver.

De registrerede oplysninger slettes, når et medlem udmelder sig uden at have gæld til foreningen.

Aflysning af generalforsamlingen

Generalforsamlingen i Keramikvens Venner, der skulle have været afholdt mandag den 23. marts 2020, er aflyst på grund af Corona-smittefare. Der vil, når der er sket en afklaring af situationen og regeringens forbud mod at mødes mere end 10 personer er ophævet, blive udsendt en ny indkaldelse med mindst 14 dages varsel.

Aflysning af planlagte medlemsarrangementer

De planlagte medlemsarrangementer er aflyst på grund af Corona-smittefare, men vil blive gennemført, når der er sket en afklaring af situationen og regeringens forbud mod at mødes mere end 10 personer er ophævet.

---

e-mailadresser

Keramikvens Venner har gennem flere år udsendt en e-mail forud for arrangementer, både som en påmindelse til de, der har tilmeldt sig; men også for at give de, der ikke har tilmeldt sig, en chance for at deltage i arrangementet. Herudover udsendes nyhedsbreve om nye udstillinger med keramik, hvilket kun gøres per email.

Bestyrelsen skal derfor opfordre de medlemmer, der har en e-mailadresse og som ikke allerede modtager emails fra *Keramikvens Venner* om at meddele sekretæren denne og holde sekretæren opdateret med eventuelle ændringer.

---

www.keramikkens-venner.dk

På www.keramikkens-venner.dk finder du Keramikvens Venners vedtægter, oplysninger om foreningens bestyrelse samt ikke mindst oplysninger om kommende arrangementer, generalforsamling, generalforsamlingsreferater mv samt links på internettet til forskellige udstillingssteder i Danmark samt andre nyttige links.

De hidtil udkomne numre af *keramiske noter* samt de seneste nyhedsbreve er også at finde på www.keramikkens-venner.dk.

---

www.facebook.com/keramikvensvenner

Keramikvens Venner har en Facebook-gruppe, som alle medlemmer, der ønsker det, kan få adgang til, hvis man anmoder om det, som Facebook-bruger.

Keramikvens Venners Facebook-gruppe er i princippet åben for alle, idet andre, som har interesse for foreningens virke, også kan blive medlem af gruppen.

Keramikvens Venners Facebook-gruppe har 1322 medlemmer.

Bestyrelse:

Jens Drachmann Bukh, formand
Gunnar Jakobsen, næstformand
Carsten Groth, sekretær
Helle Bovbjerg, kasserer
Peter Nedergaard
Barbro Haar, suppleant
Jørn Sparre, suppleant

Formand:

Jens Drachmann Bukh
Tlf 22 62 28 13
formand@keramikvens-venner.dk

Sekretær:

Carsten Groth
Tlf 41 57 88 18
sekretaer@keramikvens-venner.dk

Kasserer:

Helle Bovbjerg
Tlf 20 12 70 93
kasserer@keramikvens-venner.dk
Bank: Danske Bank reg nr 1551
kontonr 9 46 17 87

Tilmelding til arrangementer:

Tlf 40 53 44 55
kontakt@keramikvens-venner.dk

---

www.keramikkens-venner.dk

www.facebook.com/keramikvensvenner

"keramiske noter" udgives af
"Keramikvens Venner" siden
1995 og udkommer to gange
årligt, henholdsvis ultimo marts
og primo september.

ISSN 1603-0664

Redaktør af "keramiske noter
51/2020" er **Gunnar Jakobsen** med
tak til de, der har leveret anmeldelser
til dette nummer samt til Ole
Akhøj og Barbro Haar for gode
kommentarer.

Redaktionen afsluttet 09/03/20.

© keramiske noter
